

Biyçeşitliliğin Korunması ve Sürdürülebilirlik Bağlamında İstilacı Türlerle Mücadelenin Birlik Hukukundaki Temelleri ve Türkiye

İpek ÇİMEN BULUT*

Bu makale hakem incelemesinden geçmiştir ve TÜBİTAK–ULAKBİM Veri Tabanında indekslenmektedir.

* Dr. Öğretim Üyesi, İzmir Bakırçay Üniversitesi, Hukuk Fakültesi. Karşılaştırmalı Hukuk A.B.D., ipek.cimenbulut@bakircay.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2671-4760.

Makale geliş tarihi: 31 Ocak 2024 **Makale kabul tarihi:** 2 Temmuz 2024

Atıf önerisi: Çimen Bulut, İpek, “Biyçeşitliliğin Korunması ve Sürdürülebilirlik Bağlamında İstilacı Yabancı Türlerle Mücadelenin Birlik Hukukundaki Temelleri ve Türkiye”, *Ankara Barosu Dergisi*, Cilt 82, Sayı 3, Temmuz 2024, s.91-138. DOI: 10.30915/abd.1428543.

BIYOÇEŞİTLİLİĞİN KORUNMASI VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK BAĞLAMINDA İSTİLACI TÜRLERLE MÜCADELENİN BİRLİK HUKUKUNDAKİ TEMELLERİ VE TÜRKİYE

ÖZ

Sürdürülebilirliğin tesisi hem gezegenimizin hem de insanlığın geleceği için olmazsa olmaz bir nitelik taşır. Bu bilinçle, Birleşmiş Milletler tarafından on yedi Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi (SDG) ortaya konmuştur. Tıpkı çevre sorunlarının birbirleriyle karşılıklı etkileşim içerisinde olmaları gibi, SDG'ler de karşılıklı ilişki içerisindedirler ve gerçekleştirilebilmeleri birbirlerine görünmez ağlarla bağlıdır. SDG'lerin gerçekleştirilmesi bağlamında, biyoçeşitlilik kayıplarının önlenmesi büyük önem arz eder. Sürdürülebilirliğin tesisi için bu derece önemli olan biyoçeşitlilik kayıplarının önlenmesi temel hedefinin önünde pek çok engel ve tehdit bulunmaktadır. Bu tehditler arasında en önemlilerinden birisi gezegenimizi şekillendiren insan faaliyetlerinin tetiklediği, "istilacı yabancı türler" sorunudur. Yerli türler üzerinde büyük baskı oluşturarak, doğaya geri dönülmesi telafisiz zararlar veren istilacı yabancı türler sorununun çözümünün önünde, maddi-manevi, yasal ve teknik pek çok bariyer bulunur. Bu bariyerleri ortadan kaldırarak, istilacı yabancı türler sorununun çözümü için uluslararası koordinasyon ve iş birliği içerisinde gerçekleştirilecek topyekûn bir mücadeleye ihtiyaç duyulmaktadır. İstilacı yabancı türlere karşı girişilen bu mücadelenin başarılı olabilmesi için de birey, toplum ve devletlerin birlikte çalışacakları kapsamlı bir hareket gerekmektedir. Uluslararası arenada çevrenin korunması alanında öncü olma iddiasındaki Avrupa Birliği ve aday ülke statüsündeki Türkiye'nin istilacı yabancı türlerle girişilecek bu topyekûn mücadelede başarıya ulaşabilmeleri için öncelikle bu hususta buldukları noktanın ne olduğunu ve bu noktanın ileriye taşınabilmesi için neler yapılması gerektiğini tespit edebilmeleri önemlidir. Bu çalışma, Avrupa Birliği Çalışmaları ve Çevre Hukuku kesişimselliğindeki yazında değinilmemiş olan istilacı türlere karşı alınabilecek hukuki önlemler bakımından hem araştırmacılara hem de yasa yapıcılara katkı sunmayı amaç edinmiştir.

Anahtar kelimeler: İstilacı yabancı türler, biyoçeşitlilik, sürdürülebilirlik, sürdürülebilir kalkınma hedefleri, çevre hukuku.

IN THE CONTEXT OF BIODIVERSITY CONSERVATION AND SUSTAINABILITY, FOUNDATIONS OF COMBATING INVASIVE ALIEN SPECIES IN UNION LAW AND TURKEY

ABSTRACT

Establishing sustainability is essential for the future of both our planet and humanity. With this awareness, the United Nations has established seventeen Sustainable Development Goals (SDGs). Just as environmental issues are interconnected, the goals of sustainable development are also interrelated, and their achievement is linked to one another through invisible networks. In the context of achieving sustainable development goals, preventing biodiversity loss is of great importance. On the other hand, there are numerous obstacles and threats to the main goal of preventing biodiversity loss, which is so important in the context of establishing sustainability. One of the most significant issues is the problem of “invasive alien species” caused by human activities that affect our planet. There is numerous material, moral, legal, and technical barriers to addressing the issue of invasive alien species, which exert significant pressure on native species and cause irreversible damage to nature. By removing these barriers, it is essential to engage in a comprehensive international effort of coordination and cooperation to address the issue of invasive alien species. For this struggle to be successful, a comprehensive movement is required, involving the collaboration of individuals, society, and states. For the European Union, which prides itself on being a leader in environmental protection on the global stage, and Turkey, as a candidate country, it is essential to first assess its current position and identify necessary actions to effectively combat invasive alien species to succeed in this endeavor. This study aims to offer valuable insights for researchers and legislators regarding legal measures that can be implemented against invasive species. This topic has not been extensively addressed in the existing literature at the intersection of European Union Studies and Environmental Law.

Keywords: Invasive alien species, biodiversity, sustainability, sustainable development goals, environmental law.

GİRİŞ

Gezegimizdeki canlı-cansız varlıkları olumsuz etkileyen çevresel sorunlar, etki-tepki yasası çerçevesinde birbirleriyle karşılıklı ve çok kapsamlı ilişkiler içerisindedirler. Bu etkileşim, zincirleme bir dizi reaksiyon başlatarak, farklı çevre sorunlarının ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir. Çevre sorunlarıyla boğuşan gezegene hâkim durumdaki insan, doğası gereği yaşadığı çevreyi çeşitli faaliyetleriyle etkileyip dönüştürme yetisine sahip tek canlıdır. Önceleri zararsız gibi görülen insan etkisi zamanla o kadar artmıştır ki, gezegenimizin kimyası değişerek, doğal dengesi bozulmaya başlamıştır. Nitekim, dünya nüfusundaki yoğun artışla birlikte sanayileşme de dahil çeşitli insan faaliyetleriyle tetiklenen ve her geçen gün derinleşen; doğal kaynakların aşırı kullanımına; tarımsal faaliyetlere ve turizme; aşırı avlanma da dahil tür sömürülerine; çevre kirliliğine; madencilik faaliyetlerine; çarpık kentleşmeye; tarım ve orman alanlarının, meraların ve su yollarının tahribine; küresel ısınma ve iklim değişikliğine; ekosistem tahribatlarıyla habitat fragmentasyonu olarak da ifade edilen canlıların doğal yaşam alanlarındaki bozulmalara; biyçeşitlilik ve genetik çeşitlilikteki azalmalara; yabancı tür istilalarına uzanan çeşitli çevre sorunları, karşılıklı etkileşimle tetiklenip ivme kazanarak, doğal dengenin bozulmasında önemli rol oynamaktadırlar^[1]. Nitekim çevresel sorunların, karşılıklı etkileşim nedeniyle yayılma ve birbirlerini tetikleme eğilimleri sebebiyle bu sorunlarla bir bütün halinde mücadele edilmesi önemlidir. Çevresel sorunlarla topyekûn mücadele edilmesiyle, ekosistemlerin, habitatların ve biyçeşitliliğin korunarak, doğanın kendi kendini yenileyebilme kapasitesinin güçlendirilmesi ve doğal dengenin bozulmasının önlenmesi, çevresel, sosyal ve ekonomik boyutlarıyla sürdürülebilirliğin gerçekleştirilebilmesi açısından da hayati öneme sahiptir. Avrupa Birliği, pek çok vesileyle sürdürülebilirliğin gerçekleştirilmesi bağlamında çevresel sorunlarla topyekûn mücadele edilerek, çevrenin korunmasının önemini vurgularken, özellikle de sürdürülebilir kalkınmayı tehdit eden

[1] Engin G. Şimşek, “Protection of Biodiversity in Turkey”, *Public and Private International Law Bulletin* Cilt 34, Sayı 1, 2014, s. 74-75; Alptekin Karagöz, Kürşat Özbek, ve Nurgül Sarı, “Türkiye’nin Bitkisel Biyolojik Çeşitliliğinin Korunması ve Sürdürülebilir Kullanımına İlişkin Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, *Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü Dergisi*, Cilt 25, Sayı 1, 2016, s. 90; P. Walton et al., “The State of Nature Scotland 2019”. The State of Nature Partnership, s. 8-17, <https://www.nature.scot/sites/default/files/2019-10/State-of-nature-Report-2019-Scotland-full-report.pdf> (Erişim Tarihi: 6 Şubat 2023).

temel çevre sorunları arasında sayılan biyoçeşitlilik kayıplarının önlenmesi gereğinin altını ısrarla çizmektedir^[2].

“Birleşmiş Milletler Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi^[3]” madde 2’de “*içerisinde tür içi ve türler arası çeşitlilikle ekosistem çeşitliliğini de barındıran ve ayrıca kara, deniz ve sucul ekosistemlerle bu ekosistemleri de kapsayan ekolojik kompleksler dahil, dünya üzerindeki tüm canlı organizmalar arasındaki farklılaşma*” şeklinde tanımlanan “biyoçeşitlilik” tıpkı diğer çevre unsurları gibi, insan faaliyetlerinden kaynaklanan ve doğal dengenin bozulmasında önemli rol oynayan çevre sorunlarından önemli ölçüde etkilenmektedir.

Etkisini gittikçe artıran ve gelecekte biyoçeşitlilik kayıplarını önemli ölçüde hızlandıracığı öngörülen insan kaynaklı çevre sorunları, çeşitli bilimsel araştırmalar neticesinde beş temel başlık altında kategorize edilmiştir: Aşırı ve yanlış kullanımdan kaynaklanan habitat kayıpları; Yabancı türlerin istilası; Doğal kaynakların sömürüye varan tüketimi; Sıcaklık artışlarının eşlik ettiği iklim değişikliği; Çevre Kirliliği. Gezegenimizin ve insanlığın geleceği için türlerin, doğal koruma alanlarının, habitatların, ekosistemlerin korunması, biyoçeşitlilik kayıplarının önlenmesi ve doğanın karşı karşıya kaldığı insan kaynaklı baskılar karşısında dayanıklılığının artırılarak, nihayetinde de mevcut ve gelecek kuşaklar için sürdürülebilirliğin sağlanması hedeflerini gerçekleştirebilmek için belirlenen bu beş temel çevre sorunuyla, ortaya konacak ortak akılla perçinlenecek uluslararası işbirliği kapsamında birlikte mücadele edilmesi önemlidir^[4].

[2] European Commission (EU) 2001/264 of 15 May 2001, A sustainable Europe for a better world: A European Union strategy for sustainable development, Commission’s proposal to the Gothenburg European Council, <https://aei.pitt.edu/42719/> (Erişim Tarihi: 11 Mart 2023).

[3] United Nations, “Convention on Biological Diversity”, 1992, <https://www.cbd.int/doc/legal/cbd-en.pdf>, (Erişim Tarihi: 10.10.2023).

[4] European Commission (EU), 2008/789 of 3.12.2008, Letter to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee, and the Committee of the Regions, Towards an EU Strategy on Invasive Species, s. 2, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52008SC2887&qid=1698774928752> (Erişim Tarihi:10.03.2023).; IPBES, “Summary for Policymakers of the Global Assessment Report on Biodiversity and Ecosystem Services”. *Zenodo*, 25 Kasım 2019, s. 25, 28-9 (<https://doi.org/10.5281/zenodo.3553579>); European Commission (EU), 2011/244 of 3 Mayıs 2011 Letter to the European Parliament,

Biyçeşitlilik kayıplarını en fazla tetikleyen sorunlar arasında habitat kayıplarının hemen ardından ikinci sırada yer alan çevresel sorun, yabancı türlerin istilasısıdır. Biyçeşitliliği tehdit ederek, insan da dahil canlı sağlığı, ekosistem, habitat ve yerli türler üzerinde büyük baskı oluşturan istilacı yabancı türler (İYT), sürdürülebilirliğin önünde de önemli bir bariyer oluşturarak, çevrenin korunmasını, sağlığı, yerel halkların geleneksel sosyal ve ekonomik hayatlarını ve dolayısıyla da SDG'lerin gerçekleştirilebilmesini tehdit etmektedirler. Tüm bu hususlar bir arada değerlendirildiğinde, istilacı yabancı türlerin, biyçeşitliliğin korunması ve sürdürülebilirliğin sağlanması üzerinde reelde ne gibi etkileri olabileceği ve istilacı yabancı türlerle sahada ve özellikle de hukuki düzlemde mücadele edilmesine yönelik olarak bugüne kadar Avrupa Birliği (AB) ve Türk Hukuku kapsamında ne gibi çalışmalar yapıldığı, bu çalışmaların yasal belge ve düzenlemelere yansıyor yansımadığı ve hangi önlemlerin alındığı soruları akıllara gelmektedir.

Bu makale çalışmasında, insanlığın doğal sermayesi olduğu kabul edilen biyçeşitliliğin, sürdürülebilir kalkınmayla ilişkisi ortaya koyulmaya çalışılarak, biyçeşitlilik üzerindeki en önemli ikinci çevresel tehdit olarak kabul edilen İYT'le sahada ve hukuki düzlemde mücadelenin önem ve etkisinin tartışılması hedeflenmektedir. Bu hedef doğrultusunda, Avrupa Birliği ve Türk Hukukunda bugüne kadar ortaya konan belgeler ve yasal düzenlemeler incelenerek, biyçeşitliliğin korunması bakımından hayati öneme sahip olduğu belirtilen İYT sorunuyla mücadeleye ilişkin varsa eksikliklerin belirlenip, çözüm önerileri getirilmesine çalışılarak, İYT sorununa ilişkin farkındalık oluşturulması hedeflenmektedir. Bu çerçevede iki bölüm şeklinde

the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee, and the Committee of the Regions *Review of our Life Insurance, our Natural Capital: An EU Biodiversity Strategy to 2020*, s.1, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52011DC0244> (Erişim Tarihi: 10.10.2023); European Commission (EU), 2020/380 of 20 May 2020, Letter to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. *EU Biodiversity Strategy for 2030 Bringing Nature Back Into Our Lives*, s. 2,6, https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:a3c806a6-9ab3-11ea-9d2d-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_1&format=PDF (Erişim Tarihi: 06.02.2023); David Tilman et al., "Future Threats to biodiversity and pathways to their prevention", *Nature*, Cilt 546, Sayı 7656, 2017, s.73-74 (<https://doi.org/10.1038/nature22900>); Hermoso, et al., "The EU Biodiversity Strategy for 2030: Opportunities and Challenges on the Path towards Biodiversity Recovery", *Environmental Science & Policy*, Cilt 127 (January), 2022, s.263-271, (<https://doi.org/10.1016/j.envsci.2021.10.028>).

planlanan işbu makale çalışmasının ilk bölümünde biyoçeşitlilik kayıplarını artıran önemli baskı gruplarından olan İYT sorununun temelleri, istilacılarla mücadelenin biyoçeşitliliğin korunması ve sürdürülebilirliğin tesisi kapsamındaki yeri ve öneminin ne olduğu sorularına yanıt aranacaktır. İkinci bölümdeyse, İYT’le mücadele kapsamında AB’de mevcut yasal düzenlemelerin temelleri ile bugüne dek ortaya konan somut çaba ve çıktılar incelenmeye çalışılacaktır. İkinci bölümde ayrıca, kıtaların kesişme noktasındaki konumu ve sahip olduğu eşsiz nitelikteki coğrafi özellikleri sebebiyle pek çok biyoçeşitlilik sıcak noktasına ev sahipliği yapan Türkiye’nin, gerek imza altına aldığı uluslararası antlaşmalar kapsamında üstlendiği sorumluluklar, gerekse de AB’ne aday ülke olması dolayısıyla yaptığı müktesebata uyum çalışmaları da göz önüne alınarak, istilacı yabancı türlerle yasal düzlemdeki mücadelesinin nihai durumunun ne olduğu aktarılmaya çalışılacaktır. Sonuç bölümünde ise, AB ve Türkiye’nin İYT’ye karşı mücadelesinin başarıya ulaşmasında güçlü, zayıf ve gelişmeye açık yönlerin neler olduğu sorularına yanıt aranarak, bu mücadelenin güçlendirilmesine katkıda bulunabilecek çözüm önerileri getirilmeye çalışılacaktır.

I. İSTİLACI YABANCI TÜRLER SORUNU

Sürdürülebilirliğin ekonomik, sosyal ve çevresel boyutları düşünüldüğünde, gezegenimizin bekası için, çevresel boyuta öncelik verilmesi önemlidir.^[5] Bu bağlamda korunması gereken en önemli çevresel unsurlarından biri, insanlığın doğal sermayesi olarak nitelendirilen biyoçeşitliliktir. Genetik çeşitlilik, tür ve ekosistem çeşitliliği gibi kavramları içinde barındırması sebebiyle^[6] biyoçeşitlilik kayıplarının, iklim değişikliğiyle birlikte sürdürülebilirliği tehdit eden en önemli çevre sorunlarından biri olduğu kabul

[5] Feza Sencer Çörtoğlu, “Avrupa Birliği İklim Politikasının Bütünleşmesinde Sürdürülebilir Kalkınmanın Etkisi”, *Contemporary Research in Economics and Social Science*, Cilt 3, Sayı 1, 2019, s.202;

[6] Kamil Erken, Salih Parlak ve Mustafa Yılmaz, “Endemik Taksonların Korunması ve Tür Koruma Eylem Planları.”, *Ağaç ve Orman*, Cilt 3, Sayı 1, 2022, s.33-34; Ferhunde Hayırsver Topçu, “Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi: Müzakereden Uygulamaya”, *Marmara Avrupa Topluluğu Enstitüsü, Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Cilt 20, Sayı 1, 2012, s. 58; Sinan Erten, “Uluslararası Düzeyde Yükselen Bir Değer Olarak Biyolojik Çeşitlilik”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 27, 2004, s. 98-99.

edilmektedir^[7]. Nitekim insan faaliyetlerinin gezegenimizdeki olumsuz etkilerinin artarak devam ettiği içinde bulunduğumuz Antroposen çağında, bu artışa paralel bir yükseliş gösteren biyoçeşitlilik kayıpları nedeniyle canlı türlerindeki azalmanın hızlanarak sürdürülebilirliği tehdit ettiği gözlemlenmektedir^[8]. Sürdürülebilirliğin tesis edilerek, doğal kaynakların, mevcut ve gelecekteki kuşakların ihtiyaçlarını karşılayabilmesi adına biyoçeşitlilik üzerindeki ikinci önemli tehdit olan, İYT'yle sahada ve yasal düzlemde, uluslararası işbirliği içerisinde mücadele edilmesi, gezegenimizin geleceği açısından zaruri gözükmektedir.

İYT sorununun anlaşılabilmesi için öncelikle bazı kavramlara değinmek gerekir. Herhangi bir müdahale olmadan, belirli bir yaşam alanında doğal olarak ortaya çıkan canlılar, “yerli türler” olarak tanımlanırken, bir yaşam alanında doğal olarak bulunmayan, kasıtlı veya kasıtsız insan müdahalesiyle, normal yayılım alanları dışına taşınan türlerle, bunların yumurta, tohum, spor gibi kendiliğinden üreme kapasitesine sahip biyolojik parçaları “yabancı türler” olarak kavramsallaştırmıştır^[9]. Ancak her yabancı tür, “istilacı” karakter taşımaz. Hatta kimi yabancı türler, taşındıkları yeni yerlere, su ürünleri yetiştiriciliği, ormancılık, botanik faaliyetleri ve tarım gibi alanlarda ekonomik fayda sağlarlar^[10].

Yabancı türlerden “baskın” karakter taşıyanlarsa, taşındıkları yeni yaşam alanının koşullarına hızla adapte olarak, sahip oldukları güçlü genetik özellikleri, üreme yetenekleri; yeni yaşam alanlarında doğal düşmanlarının bulunmaması; yırtıcı karakterleri gibi rekabetçi özellikleri sebebiyle, habitatlarına yerleştikleri yerli türlerle agresif bir yarışa girmektedirler. Güçlü rekabetçi özelliklerinin yanı sıra, yerli türlerin daha önce hiç karşılaşmalarından dolayı bağışıklık geliştiremedikleri bulaşıcı hastalıkları beraberlerinde getirmeleri sebebiyle de yerli türlerin varlığını tehlikeye düşüren

[7] European Commission, 2011-a, op. cit., s. 1.

[8] European Commission, 2011-a, op. cit., s.1.

[9] Clare Shine, Nattley Williams ve Lothar Gündling, *A Guide to Designing Legal and Institutional Frameworks on Alien Invasive Species*, (IUCN) Gland, Cambridge, 2000, s.1, <https://portals.iucn.org/library/node/7768> (Erişim Tarihi: 9.02.2023).

[10] Clare Shine, “Invasive Species in an International Context: IPPC, CBD, European Strategy on Invasive Alien Species and Other Legal Instruments”, *EPPO Bulletin* Cilt 37, Sayı 1, 2007, s. 103–113, (<https://doi.org/10.1111/j.1365-2338.2007.01087.x>).

yabancı türler, ekosistemler, habitatlar, tür çeşitliliği ve genetik çeşitlilik dahil biyoçeşitlilik, doğal kaynaklar, insan sağlığı^[11], sürdürülebilirlik açısından önemli zararlara yol açtıklarından, literatürde “İstilacı Yabancı Türler” olarak adlandırılmaktadırlar^[12].

A) İSTİLACI YABANCI TÜRLER SORUNUNUN TEMELLERİ

Sanayi Devrimiyle tetiklenen insan etkisinin hızla arttığı Antroposen çağında, insanın çevresini şekillendirip, dönüştürme gücü, olumlu etkilerinin yanı sıra, doğal dengenin sağlıklı bir şekilde korunabilmesi bağlamında pek çok olumsuzluğu beraberinde getirmiştir. İnsan etkisinden kaynaklanan bu olumsuzluklardan, toprağın, okyanusların, suyun ve atmosferin kimyasal yapısıyla, iklimler de dahil her türlü çevre unsurunun, kendine düşen payı aldığı gözlemlenmektedir^[13]. Çevre üzerinde çeşitli olumsuzluklara sebep olan dönüştürücü insan etkisi, İYT’in yayılımlarını da kolaylaştırmıştır.

Doğal yapısı içerisinde ekosistemler, habitatlar ve türler, dağlar, göller, denizler, okyanuslar, nehirler, ormanlar, çöller gibi coğrafi yapılarla birbirlerinden ayrılmışlardır. Çeşitli yaşam alanları arasında doğal bariyer oluşturan bu coğrafi yapılar, türlerin kendi yaşam alanlarında kalmalarını sağlayıp, yayılmalarını engelleyecek şekilde yeryüzünü çeşitli ekosistem ve habitatlara ayırmış, türlerin birbirleriyle karşılaşmalarından kaynaklanabilecek çeşitli olumsuzlukları engelleyecek şekilde tasarlanmışlardır. Oysa günümüzde

[11] Avrupa kıtasında bazı İYT’in, alerji, cilt hastalıkları, arbo virüslerden kaynaklananlar gibi çeşitli sağlık sorunlarını tetiklediği bilinmektedir. Daha fazla bilgi için bkz. European Commission, 2008, op. cit., s. 5.

[12] IUCN, “Denizel İstilacı Yabancı Türler”, MEDPAN Network Stratejisi, 2013, s.2. <https://www.istilacilar.org/wpcontent/uploads/2020/06/DenizelIstilaciYabanciTurlerMedpanNetworkStratejisi.pdf> (Erişim Tarihi: 16.02.2023); Hüseyin Önen, “İstilacı Yabancı Türler ve İstila Süreçleri”, in Hüseyin Önen (Ed.) Türkiye İstilacı Bitkiler Kataloğu, Ankara, TC Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü Bitki Sağlığı Araştırmaları Daire Başkanlığı, 2015, s. 1-2 (ISBN: 978-605-9175-05-0); Shine et al., op. cit. s. 2; European Commission, 2008, op. cit., s.2.

[13] Viktor Levdokymov et al., “The New Geological Epoch, “Anthropocene,” as a Result of Human Economic Activity”, *Comparative Economic Research, Sciendo*, Cilt 21, Sayı 3, 2018, s. 132, 137-139, (<https://doi.org/10.2478/cer-2018-0023>).

artan insan etkisi sebebiyle bu mükemmel tasarımın pek çok açıdan yarar aldığı görülmektedir^[14].

Doğal bariyerlerin farklı türlerin birbirleriyle karşılaşmalarını engelleme yetisini azaltan en önemli gelişmelerden biri, insanların ulaşım ve taşımacılık alanında atmış oldukları dev adımlardır. Teknolojik gelişmeler sayesinde, kara, hava ve denizyolu araçlarıyla kıtalar, okyanuslar, denizler, göller, çöller, ormanlar ve dağlar gibi doğal bariyerlerin artık kolaylıkla aşılabildiği, ulaşımındaki engellerin neredeyse tamamen ortadan kalktığı ve mesafelerin kısaldığı görülmektedir. Ulaşımında ve taşımacılıkta ortaya çıkan bu gelişmeler, küresel mal ve insan trafiğini hem ticari faaliyetler hem de kültür ve turizm faaliyetleri bağlamında artırmıştır. Bu gelişmeler sayesinde hareketlilikleri artan mallar ve insanlar kadar, yabancı türler de kasıtlı ya da kasıtsız olarak doğal yaşam alanlarının dışına çıkıp/çıkarılıp mesafeleri kat ederek, yeni yaşam alanlarına rahatlıkla taşınabilmektedirler.

Yabancı türlerin insan faaliyetlerinden kaynaklı ve kasıtsız olarak doğal yaşam alanlarının dışına taşınmalarının yaygın örneklerden biri, yoğunlaşan küresel taşıt trafiği sayesinde, bu türlerin, seyahat ve turizm amacıyla ya da ticari olarak kullanılan deniz, hava ve kara araçlarının gövdelerine tutunarak ve/veya gemilerin balast suyuna^[15] ve sedimanlarına^[16] karışarak doğal yaşam alanları dışındaki habitatlara taşınıp, istilacı yabancı tür haline gelmeleridir. Türlerin kendi yaşam alanlarının dışına çıkarak istilacı yabancı tür haline gelmelerini kolaylaştıran faktörlerden bir diğeri de insan eliyle

[14] European Commission, 2008, op. cit., s. 2.

[15] Balast suyu, Türkiye'nin Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesine taraf olmadığına ilişkin çekincesini koruyarak imzaladığı "2004 Gemi Balast Suyu ve Sedimanlarının Kontrolü ve Yönetimi Hakkında Uluslararası Sözleşme" 1. maddesinde tanımlanmıştır. Bu tanıma göre, "Balast suyu, geminin eğimi, meyli, su çekimi, dengesi veya geriliminin kontrolü amacıyla...gemiye alınan deniz suyu" anlamına gelir. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/08/20140828-1-1.pdf>, Erişim Tarihi: 1.09.2023.

[16] Gemi Balast Suyu ve Sedimanlarının Kontrolü ve Yönetimi Hakkında Uluslararası Sözleşmeye göre, "Sediman, gemideki balast suyunun dibine çöken malzemelerdir", <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/08/20140828-1-1.pdf>, Erişim Tarihi: 01.09.2023.

açılarak okyanusları, denizleri birbirine bağlayan boğaz, kanal, su yolu gibi yapılardır^[17].

Akdeniz'i Kızıldeniz'e ve dolayısıyla Hint Okyanusuna bağlayarak, buradaki kimi yerli türlerin Akdeniz'e geçip gerek AB gerekse de Türkiye açısından önemli çevre sorunlarına yol açan İYT haline gelmelerine sebep olan Süveyş Kanalı da insan eliyle inşa edilerek türleri birbirinden ayıran doğal bariyerleri etkisizleştiren yapılardan biridir. Örneğin, Süveyş Kanalı üzerinden Akdeniz'e giren "Balon Balığı" bünyesinde barındırdığı zehir nedeniyle doğal düşmanının olmaması, sahip olduğu avcı-yırtıcı karakter, önemli bir ticari değer taşınamaması, iklim değişikliği sebebiyle deniz suyunun ısınması gibi nedenlerle, Akdeniz'e hızla yerleşip kuzeye doğru ilerleyerek, yayılmış ve yerli türler üzerinde tehdit oluşturmaya başlamıştır. Bu bağlamda ülkemiz de dahil Akdeniz havzasında yer alan tüm ülkeler açısından, balon balığı, yabancı türlerin *kasıtsız* olarak doğal yaşam alanlarının dışına taşınarak İYT haline gelmelerinin tipik örneğini oluşturur^[18].

Yabancı türlerin *kasıtlı* olarak doğal yaşam alanlarının dışına taşınarak, İYT haline gelmelerine örnek verilebilecek somut olaylardan biriyse, Beyşehir Gölü "sudak balığı (Sander Lucioperca)" vakasıdır. Sahip olduğu yüksek ekonomik değer sebebiyle, 70'lerin sonunda balıkçılığın geliştirilmesi amacıyla, devlet tarafından Beyşehir Gölüne bırakılan etçil bir yabancı tür olan "sudak balığı", avcı özelliği sebebiyle daha önceki dönemlerde herhangi bir yırtıcı türün bulunmadığı Beyşehir Gölü'nde^[19] zaman içinde baskın duruma gelip, yabancı türden İYT'e dönüşerek, on dört *endemik* türe ev sahipliği yapan göldeki yerli türleri, dolayısıyla da biyoçeşitliliği tehdit eder hale gelmiştir. Nitekim İYT haline gelen sudak balığı, bilim insanları tarafından Beyşehir Gölüne özgü endemik bir otçul balık türü olan Gökçe Balığının (Alburnus Akili) soyunun tükenmesine neden olan en önemli etmenlerden biri olarak değerlendirilirken, aynı zamanda da göldeki diğer otçul balık türlerinin nüfusunu da hatırı sayılır şekilde azalttığı gözlemlenmiştir.

[17] IUCN, 2013, op. cit., s. 8-9.

[18] Figen E. Kayhan ve Nazan D. Yön Ertuğ, "Türkiye Kıyılarında İstilacı Zehirli Balon Balığı (Lagocephalus sceleratus Gmelin, 1789)", *Doğanın Sesi*, Cilt 8, 2021, s. 37-38.

[19] İskender Gülle, Fahrettin Küçük ve Salim Serkan Güçlü, "Dünden Bugüne Beyşehir Gölü (Isparta-Konya, Türkiye) Balıkçılığı ve Durum Analizi", *Acta Aquatica Turcica*, Cilt 18, Sayı 4, 2022, s. 438-443.

Beyşehir Gölü'ndeki otçul balıkların nüfuslarının azalması neticesinde, gölde yetişen otlar aşırı çoğalarak, gölü güneş ışığından mahrum bıraktığından, bu durumun göldeki canlı hayatının, tür çeşitliliğinin ve biyçeşitliliğinin önemli ölçüde zarar görmesine yol açtığı kaydedilmiştir^[20]. Gölde yaşanan bu zincirleme reaksiyon, çevre sorunlarında etki-tepki yarasının ne kadar etkili çalıştığını ve bu sorunlarının birbirlerinden bağımsız düşünülmemesi gerektiğini ispatlar niteliktedir.

Turizm temelli seyahatlerle, küresel ticaret ve taşımacılık faaliyetlerindeki artışlar, insanların ve malların küresel hareketliliğini de doğal olarak artırmıştır. Bu hareketlilik insanların farklı coğrafi alanlarda yeni türlerle karşılaşarak tanışmalarını sağlamış, insanların yeni tanıştıkları bu türleri -ticari faaliyetlerin yanı sıra bireysel olarak da- yaşadıkları yerlere taşıma arzuları, yabancı türlerin doğal yaşam alanlarının dışına taşınarak, İYT haline gelebilmelerini kolaylaştırmıştır. Aynı şekilde, su ürünleri üretimi, canlı hayvan/egzotik hayvan ve bitki ticareti, balıklandırma-ağaçlandırma çalışmaları, seracılık ve süs bitkileri yetiştiriciliği, peyzaj çalışmaları gibi faaliyetlerle, tarım ve ticari faaliyetler kapsamında bir yerden diğerine taşınan türler, kendi yaşam alanlarının dışına yayılarak İYT haline gelebilmektedirler.

İYT'in yayılımını kolaylaştıran bir diğer faktör de iklim değişikliğidir. İnsan faaliyetleri neticesinde ortaya çıkan hava, toprak ve su kirliliğinin artmasından kaynaklanan, özellikle de salınan sera gazlarının ve aerosollerin etkisiyle, atmosferde meydana gelen değişiklikler nedeniyle, küresel sıcaklık artışları tetiklenmekte; ortaya çıkan küresel ısınmaysa, insan kaynaklı iklim değişikliğini hızlandırmaktadır^[21]. İklim değişikliği sebebiyle meydana gelen sıcaklık artışlarının, yabancı türlerin farklı yaşam alanlarına yayılımlarını kolaylaştırıcı etki yarattığı gözlemlenmiştir. Yerkürenin güneyinde yer alan deniz ve okyanuslarda yaşayan ve tropikal olarak nitelendirilebilecek tür-

[20] Burçin Feran ve İtri Levent Erkol, *Beyşehir Gölü Havzası'ndaki Nesli Tehlike Altındaki Balık Türlerini Koruma Planı*, İzmir, Doğa Derneği, 2018, s. 15,70-71, <https://www.dogadernegei.org/wp-content/uploads/2020/06/beysehir-golu-koruma-planı.pdf> (Erişim Tarihi: 21.3.2023); Mine Öztekin Alpaydın, "Göl ve İnsan: Beyşehir Gölü Çevresinde Doğa-Kültür İlişkisi Üzerine Antropolojik Bir İnceleme", *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi*, Cilt 5, Sayı 9, 2022, s. 298.

[21] Murat Türkeş, "Küresel İklim Değişikliği nedir? Temel Kavramlar, Nedenleri, Gözlenen ve Öngörülen Değişiklikler", *İklim Değişikliği ve Çevre*, Cilt 1, Sayı 1, 2008, s. 7, 30-32.

lerin, deniz sıcaklığının artması ile kuzeye doğru hareketlenip ilerleyerek yeni yaşam alanlarına yayılımı ve İYT'e dönüşerek, yerli türler ve dolayısıyla biyoçeşitlilik üzerinde baskı oluşturması, iklim değişikliğinin türler üzerindeki olumsuz etkisine verilebilecektir tipik örneklerdendir^[22]. Bu gibi sebeplerle, her geçen gün yükselen İYT sorunu, günümüzde biyoçeşitlilik kayıplarını hızlandıran en önemli çevresel sorunlardan biri haline gelerek sürdürülebilirliği tehdit etmektedir.

B) BİYOÇEŞİTLİLİĞİN KORUNMASI VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ÇERÇEVRESİNDE İSTİLACI YABANCI TÜRLERLE MÜCADELENİN ÖNEMİ

İYT sorunu, birey veya devletlerin kendi başlarına çözebilecekleri basit bir mesele değildir. Diğer pek çok çevre sorunuyla mücadelede olduğu gibi İYT'le etkili bir mücadelenin yürütülebilmesi için dünya üzerindeki her bir paydaşın sorumluluk üstleneceği uluslararası koordinasyon, iş birliği ve dayanışmaya ihtiyaç duyulmaktadır. İYT'le sahada ve yasal düzlemde kararlılıkla yürütülecek topyekûn mücadele neticesinde, yerli türler, habitatlar ve ekosistemler üzerindeki baskının hafifletilmesi, biyoçeşitlilik kayıplarının azaltılmasına katkıda bulunacaktır. İYT'le mücadele sürecinin, uluslararası koordinasyon ve iş birliğiyle yönetilerek, biyoçeşitliliğin korunmasına yönelik ilerleme sağlanabilmesi, orta ve uzun vadede sürdürülebilirliğin tesisine de olumlu katkıda bulunarak, gezegenimizin ve insanlığın daha iyi bir geleceğe doğru yol almasını kolaylaştıracaktır.

Sürdürülebilirliğin tesisleriyle, bugünümüzü ve geleceğimizi garanti altına alma hedefi doğrultusunda, gezegenimiz üzerinde biyoçeşitlilik açısından zengin kaynaklar barındıran, en çok endemik canlıyı içeren ve fakat yoğun tehdit altında bulunan habitatları kapsayan, aynı zamanda da tür çeşitliliğinde belirgin azalmaların yaşandığının tespit edilmesi sebebiyle de biyoçeşitlilik kayıplarının durdurulması amacıyla acil önlemlerin alınmasını gerektiren bazı kırılma noktaları göze çarpmaktadır. "Biyolojik çeşitlilik sıcak noktaları (BÇSN)" olarak adlandırılan bu hassas alanların, öncelikli olarak alınacak daha özel ve acil önlemlerle korunmasına ihtiyaç vardır. Gezegennemizde öncelikli olarak koruma altına alınması gereken otuz altı BÇSN

[22] Kayhan ve Yön Ertuğ, op. Cit. s.36.

belirlenmiştir^[23]. AB ve Türkiye'nin, pek çok BÇSN'na ev sahipliği yaptığı bilinmektedir. Avrupa ve Türkiye'nin biyoçeşitliliğine yönelen ve çoğunluğu insan faaliyetlerinden kaynaklanan tehditlerin fazlalığıysa, BÇSN da dahil biyoçeşitlilik kayıplarının önlenmesi amacıyla, daha sıkı bir mücadele yürütülmesinin önemini ortaya koymaktadır^[24]. Bu bağlamda İYT'le girilen mücadelede başarılı olunarak, biyoçeşitlilik kayıplarının önlenmesinin ve BÇSN'nın korunmasının, AB ve Türkiye'nin sürdürülebilirlik mücadelesi açısından hayati önem taşıdığı söylenebilir.

İYT'le mücadele sorununu, AB ve Türkiye perspektifinden incelediğimizde, başkaca önemli istatistiki sonuçlarla da karşılaşmaktayız. Şöyle ki; biyoçeşitliliğin korunması bağlamında yapılan çeşitli araştırmalar, AB'nde tehdit altında olduğu belirlenen 1872 türden, 354'ünün İYT tarafından tehdit edildiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca Avrupa'da tespit edilen 12000 yabancı türün %11 civarının da İYT haline evrilerek, biyoçeşitliliği tehdit ettiği bilinmektedir.^[25] İYT'in, geniş çaplı, öngörülemeyen ve çoğu zaman da yerli türlerin soylarının tükenmesi gibi geri döndürülemeyen olumsuz etkilerinin, Avrupa kıtasında yoğun olarak hissedilmesinin temel sebeplerinden bir diğeryse, yabancı türlerin bölgeye gelişlerini tetikleyen göç, ticaret, taşımacılık ve turizm gibi faaliyetler bakımından, AB'nin tam bir merkez durumunda olmasıdır. Avrupa'nın bu özel durumu, İYT'lerin olumsuz etkilerinin kıta özelinde yoğunlaşmasına neden olmaktadır. İYT, önemli bir çevre sorunsalı ortaya koymasının yanı sıra tüm dünyada olduğu gibi Avrupa'da da ekonomiyi ve dolayısıyla sosyal hayatı olumsuz etkilemektedir. 1960-2020 yılları arasında İYT'lerin AB'ye ekonomik maliyetinin 140

[23] Norman Myers et al., "Biodiversity Hotspots for Conservation Priorities", *Nature*, Cilt 403, 2000, s. 853, 856; İsa Satar ve Gül Güneş, "Türkiye'nin Biyolojik Çeşitlilik Sıcak Noktaları", *Tabiat ve İnsan*, Cilt 48, Sayı 185, 2014, s.22, 26-28; Jan Christian Habel et al., „Final countdown for biodiversity hotspots“ *Conservation Letters*, Cilt 12, Sayı 6, 2019, s. 1, (<https://doi.org/10.1111/conl.12668>).

[24] European Environment Agency(EEA), "Habitats and Species: Main Pressures and Threats", 2020, s. 1,4, <https://www.eea.europa.eu/themes/biodiversity/state-of-nature-in-the-eu/habitats-and-species-mainpressures> (Erişim Tarihi: 8.02.2023); Erken et al., op. cit., s.33-34; Hayırsever Topçu, op. cit., s. 81; Şimşek, op. cit., s. 76-77.

[25] European Commission, 2020, op. cit., s. 14; J.M.Caffrey vd., "Tackling invasive alien species in Europe: The top 20 issues", *Management of Biological Invasions*, Cilt 5, Sayı 1, 2014, s. 1-20, (doi: <http://dx.doi.org/10.3391/mbi.2014.5.1.01>).

milyar Amerikan dolarını geçmesi, istilanın ciddi ekonomik sonuçlarını göstermesi bakımından önemlidir^[26].

Konuyu ülkemiz açısından değerlendirdiğimizdeyse, Türkiye'nin, coğrafi olarak kıtaların kesişim noktasında yer alması; dağ, bozkır, orman, kıyı, sulak alan gibi farklı yüzey şekillerini ve iklimsel özellikleri bir arada barındırması; farklı ekosistem, habitat ve bitki coğrafya bölgelerini içermesi; dünya üzerindeki ana göç yolları üzerinde bulunması gibi sebeplerle birlikte, pek çok endemik türe de ev sahipliği yapması gibi özellikleri nedeniyle, oldukça zengin bir biyolojik ve genetik çeşitliliğe sahip olduğu görülmektedir. Bu nedenle, İYT sorunsalını, Türkiye özelinde de dikkatli incelemek gerekmektedir. Nitekim, Uluslararası Doğa Koruma Birliği'nin (IUCN) ülkemizde yapmış olduğu çeşitli çalışmalar, biyoçeşitlilik kayıplarına neden olan en tehlikeli 100 İYT'ün^[27] 14'ünün Türkiye'deki yerli türler üzerinde baskı oluşturarak biyoçeşitliliği tehdit ettiği gerçeğini ortaya koymaktadır^[28].

Bu sebeplerle, sahadaki tüm aktörlerin yapması gerektiği gibi, AB ve Türkiye'nin de, küresel işbirliği ve yardımlaşmayı elden bırakmayarak, hem kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, STK'lar gibi toplumun her kesiminin dahil edileceği kapsayıcı stratejiler kapsamında, İYT'le mücadelede genel kabul gören önleme; erken teşhis ve yok etme; kontrol ve uzun süreli çevreleme şeklinde sınıflandırılan üç basamaklı yaklaşımın^[29] temel alındığı saha uygulamalarıyla, hem de ortaya koyulacak güçlü denetim ve yaptırım mekanizmalarıyla desteklenen uyumlulaştırılmış hukuki enstrümanlarla

[26] Phillip J. Haubrock, et al., "Economic costs of invasive alien species across Europe", *NeoBiota*, Cilt 67, 2021, s. 154,160,165, (doi:10.3897/neobiota.67.58196).

[27] Lowe, S., M. Browne, S. Boudjelas ve M. DePoorter, "100 of the World's Worst Invasive Alien Species: A selection from the Global Invasive Species Database", Auckland, The Invasive Species Specialist Group (ISSG-IUCN), 2000, <https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/2000-126.pdf> (Erişim Tarihi: 8.02.2023).

[28] İrfan Uysal ve Bülent Boz, *Türkiye'deki En Tehlikeli İstilacı Yabancı Türler ve Türkiye'deki Zehirli Denizel Yabancı Türler*, Ankara, T.C.Tarım ve Orman Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, 2.Baskı, 2018, s. 6 (ISBN:978-605-9550-21-5).

[29] Daha fazla bilgi için bkz. European Commission, 2008, op. cit., s. 6-7.

biyçeşitliliğin korunması ve sürdürülebilirliğin tesisi hedefleriyle İYT’le mücadeleyi kararlılıkla sürdürmeleri önemlidir.

II. İSTILACI YABANCI TÜRLERLE YASAL DÜZLEMDE MÜCADELE

Biyçeşitliliğin korunması ve sürdürülebilirlik hedefleri doğrultusunda, İYT’le sahada uluslararası koordinasyon ve iş birliğiyle yürütülecek mücadelenin başarıya ulaşabilmesi, güçlü denetim ve yaptırım mekanizmalarıyla desteklenen, yüksek oranda uyumlulaştırılmış yasal düzenlemelerle sıkı şekilde desteklenmesine bağlıdır. İkinci bölümde, AB’nde çevre bilincinin temellerine değinilerek, Birlik ve Türk hukukunda İYT’le mücadelenin yasal alt yapısı ve konunun BM sürdürülebilirlik hedefleriyle ilişkisi ortaya konmaya çalışılacaktır.

A) AVRUPA BİRLİĞİNDE ÇEVRE BİLİNCİ VE İSTILACI YABANCI TÜRLERLE MÜCADELENİN HUKUKİ TEMELLERİ

Kuruluş aşamasında öncelenen ekonomik bütünleşme saiki sebebiyle, erken dönemde, Avrupa Topluluğu (AT)’nun Kurucu Antlaşmalarında çevreye ilişkin özel bir düzenleme bulunmamaktaydı. Ancak bu dönemde dahi, Roma Antlaşmasının^[30] 2. maddesindeki “hayat seviyesinin hızla yükseltilmesi” ve 36. maddesindeki “insan, hayvan ve bitkiler dahil canlıların sağlık ve hayatlarının korunması” esaslarına dayanılarak, çevreyi koruma hedefinin, AT tarafından benimsendiği söylenebilir. Hatta 1972 Paris Zirvesinde üye devletler, -Federal Almanya’da çeşitli reformlara imza atan, Şansölye Brandt’ın öncülüğünde-hep bir ağızdan, çevrenin korunması için kendi ulusal mücadelelerini başlatacaklarını beyan etmişlerdir^[31].

BM tarafından 1972’de düzenlenen Stockholm (Çevre ve İnsan) Konferansı da çevre sorunlarının çözümünün, küresel boyutta ele alınmaya

[30] Treaty of Rome, 25.03.1957, <https://netaffair.org/documents/1957-rome-treaty.pdf> (Erişim Tarihi: 28.02.2023).

[31] Ersan Şen, “Avrupa Birliği Çevre Hukuku”, *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 6, 1994, s.43-44; Avi Shlaim, “The Paris Summit”, *The World Today*, Cilt 28, Sayı 12, 1972, s. 522.

başlanması bakımından bir miat niteliğindedir^[32]. Bu konferanstan sonra ortaya konan “Büyümenin Sınırları” adlı raporun da AB çevre politikasının temel taşlarından birini oluşturduğu söylenebilir. Seksenlerin sonlarından itibaren AB’nin, çevrenin korunması konusunda daha aktif bir role bürünerek, çevresel konularda kendini normatif güce sahip küresel bir aktör olarak konumlandırmaya çalıştığı anlaşılmaktadır^[33]. Avrupa Tek Senedinin 1986’da imzalanmasıyla da Roma Antlaşmasında değişikliğe gidilerek, çevrenin korunması ve geliştirilmesi, doğal kaynakların etkin kullanılması hedeflerinin, Avrupa Tek Pazarıyla ilgili olarak yapılacak yasal düzenlemelerin hazırlanmasında dikkate alınacağı vurgulanmış, böylece çevrenin korunmasına ilişkin hassasiyetin yasal düzenlemelere yansıtılması imkânı doğmuştur^[34].

AT’nu salt ekonomik bir bütünleşme olmaktan çıkarıp, aynı zamanda siyasi bir bütünleşmeye dönüştüren Maastricht Antlaşması’yla çevre politikası nihayet, AB’nin bağımsız bir politika alanı olarak kabul edilmiştir^[35]. Avrupa Birliğinin İşleyişine Dair Antlaşma’nın 191. maddesi^[36] kapsamında, bölgesel veya küresel çaptaki çevre sorunlarının çözülmesinin, Birliğin çevre politikasının temel hedefleri arasında sayılmasıyla, biyoçeşitliliğin

-
- [32] Tuğba Tuncer et al., “Sürdürülebilir Kalkınma: Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı Hedefinde Türkiye’deki Gelişmeler”, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 14, Sayı 1, 2021, s. 31.
- [33] R. Daniel Kelemen, “Globalizing European Union Environmental Policy”, *Journal of European Union Policy*, Cilt 17, Sayı 3, 2010, s. 335,338.
- [34] Kemal Yaman ve Murat Gül, “Kuruluşundan Günümüze Avrupa Birliği’nin Çevre Politikası”, *Ekonomi, İşletme ve Yönetim Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, 2018, s.203-204.
- [35] Treaty on European Union, *OJ of the European Communities* C191/1, 29.7.1992, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:11992M/TXT:Art.130r>. (Erişim Tarihi: 27.02.2023); Lisa A.Cave ve Glenn C.Blomquist, “Environmental policy in the European Union: Fostering the development of pollution havens?”, *Ecological Economics*, Cilt 65,2008, s.255.
- [36] Treaty on the Functioning of the European Union(Consolidated version), *OJ C326, 26/10/2012, Art.191*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT> (Erişim Tarihi: 28.02.2023)

korunarak İYT’le mücadele edilmesi hususlarının, Birliğin çevre politikası çerçevesinde erişilmesi gereken önemli hedefler haline geldiği söylenebilir^[37].

Kurucu Anlaşmalardaki çevreye ilişkin hükümlerle üye devletlerin takındıkları olumlu tutumun yanı sıra, AB’nin en başından beri, BM veya Avrupa Konseyi nezdinde gerçekleşen uluslararası çevre girişimlerine aktif olarak katılarak, çevrenin korunmasında, küresel çapta öncü bir rol oynamaya çalıştığı da gözden kaçırılmamalıdır^[38]. Bu bağlamda AT, “Bern Konvansiyonu” olarak da bilinen, Avrupa Konseyi’nin “Avrupa Yaban Hayatının ve Doğal Yaşam Alanlarının Korunması Sözleşmesini^[39]” 1979’da imzalamış ve ardından 1982’de ilgili Sözleşme, Topluluk Hukuku kapsamında yürürlük kazanmıştır. İşbu Sözleşmenin 11/2.b. maddesi, yerli türlerin tehdit altında olduğunu belirterek, imzacı tarafları, yerli türlerle habitatların korunması ve yabancı türlerin sıkı şekilde kontrol edilmesi için gerekli teknik ve idari tedbirleri alma, strateji ve politikalar ortaya koyma, yasal düzenlemeler yapma yükümlülüğü altına sokmaktadır. Taraflar açısından bağlayıcı bir hüküm olan 11/2.b. maddesi gereğince işbu Sözleşme, AB’nin İYT’le sahada ve yasal düzlemde mücadele etmesinin yolunu hukuken açması bakımından önemli bir gelişmedir.^[40] Nitekim, Sözleşmede her ne kadar “İYT’den” açıkça bahsedilmese de “yabancı türlerin” kontrol altında tutulmasına ilişkin olarak getirilen yükümlülüklerin, imzacı taraflardan biri olan AT’nda İYT’le mücadelenin Birlik Hukuku kapsamında hukuki alt yapısının oluşturulmasına kapı açtığı söylenebilir.

1992’ye gelindiğinde, BM Çevre ve Kalkınma Konferansı (Rio Zirvesi) kapsamında imzaya açılan “Birleşmiş Milletler Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi

[37] Treaty on the Functioning of the European Union, Art.191.

[38] Chad Damro, “EU-UN Environmental Relations: Shared Competence and Effective Multilateralism” in K.V. Laatikainen ve K.E. Smith (Ed.), *Palgrave Studies in European Union Politics*, London: Palgrave Macmillan, 2006, (https://doi.org/10.1057/9780230503731_9), s. 175.

[39] European Communities (EC) *OJ L* 38/3 of 10.2.1982, Convention on the conservation of European wildlife and natural habitats, [https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:21979A0919\(01\)&from=N](https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:21979A0919(01)&from=N) (Erişim Tarihi:9.03.2023).

[40] Sandra Jen, “The convention on the conservation of European wildlife and natural habitats (Bern, 1979): Procedures of application in practice”, *Journal of International Wildlife Law & Policy*, Cilt 2, Sayı 2, 1999, s 224-238.

(CBD)^[41] AB tarafından aynı yıl imzalanarak, 1993’de yürürlüğe girmiştir^[42]. CBD, insanlığın ve gezegenin geleceği için biyoçeşitliliğin korunmasıyla ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması için neler yapılması gerektiğini ortaya koyan öncül nitelikte bir düzenlemedir. CBD, tarafları özellikle biyolojik kayıpların durdurulmasına yönelik önlemler almaya teşvik etmektedir. Bu özelliği sebebiyle, AB’nin çevre politikasının gelişimine önemli katkısı olduğu gözlemlenen CBD, özellikle biyoçeşitliliği, ekosistem, habitat ve yerli türleri önemli ölçüde tehdit eden unsurlardan biri olan “İYT’le mücadele” edilmesinin gereğini açıkça vurgulayan ilk uluslararası düzenleme olması bakımından önemlidir^[43].

Zamanla İYT’in, biyoçeşitlilik üzerindeki olumsuz etkileri belirginleştikçe, İYT’le mücadele, sürdürülebilirliğin gerçekleştirilmesi için de hayati öneme sahip temel hedefler arasındaki yerini sağlamlaştırmıştır. Nitekim, 2000’lerden itibaren AB’nin, İYT’le mücadele hedefini açıkça ortaya koyarak, Birlik düzeyinde bu mücadeleyi destekleyici, teknik ve yasal alt yapı eksikliklerini belirleyip, bunları tamamlama çabalarını hızlandırdığı anlaşılmaktadır^[44].

2002’de CBD Taraflar Konferansı’nda (COP VI), “Ekosistemler, Habitattlar ve Türleri Tehdit Eden İYT’le Mücadelenin” teşviki amacıyla rehber ilkeler içeren bir Karar^[45] yayınlanmıştır. Tarafların geliştirecekleri stratejiler ve eylem planlarıyla İYT’le ulusal ve bölgesel anlamda yapacakları mücadeleyi teşvik etmeyi de hedefleyen bu Karar sonrasında bir adım daha ileriye

[41] Convention on Biological Diversity, United Nations, 1992, <https://www.cbd.int/doc/legal/cbd-en.pdf> (Erişim Tarihi: 28.02.2023).

[42] CBD, AB tarafından 1992’de imzalanmıştır. İmzacı taraflar için bkz. <https://www.cbd.int/information/parties.shtml>, (Erişim Tarihi: 28.02.2023).

[43] United Nations, CBD: Art.8/h.; Michael Ormsby ve Evan Brenton-Rule, “A review of global instruments to combat invasive alien species in forestry”, *Biological Invasions*, Cilt 19, 2017, s. 3355-3364.

[44] European Parliament, Resolution of 22May2007 on Halting the loss of biodiversity by 2010, *OJ EU*, C102E/117 of 24.4.2008, s. 122, <https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:102E:0117:0127:EN:PDF> (Erişim Tarihi:10.03.2023); European Commission, 2008, op. cit., s.2-3.

[45] UN, CBD COPVI, “Decision VI/23 on Alien Species that threaten ecosystems, habitats and species”, 2002, <https://www.cbd.int/decision/cop/?id=7197> (Erişim Tarihi:22.03.2023)

gidilerek, 2003'te, AB'nin, Dünya Doğa ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği (IUCN) İstilacı Türler Uzman Grubunun, Avrupa ve Akdeniz Bitki Koruma Örgütünün (EPPO) ve diğer paydaşların katkılarıyla hazırlanan, "Avrupa İstilacı Yabancı Türler Stratejisi", Bern Konvansiyonu Daimî Komitesi tarafından onaylanmıştır. Bağlayıcı olmayan bu Strateji, Avrupa kıtasında İYT'den kaynaklanan sorunların çok eski yıllara dayandığını, ancak sorunun küreselleşme ve iklim değişikliğinin olumsuz etkileriyle birlikte yükselişe geçerek, acil yasal ve teknik önlemler alınması gereken çevresel sorunlardan biri haline geldiği vurgulayarak, bu konuda çeşitli yol haritaları ortaya koyması bakımından önemlidir^[46].

İYT'in gen çeşitliliği, yerli türler, habitatlar, ekosistemler ve biyçeşitlilik üzerindeki olumsuz etkileri hakkında farkındalık arttıkça, AB'nin bu konudaki çalışmaları da hızlanmış ve İYT'le mücadele edilmesinin gereği, çeşitli Birlik belgelerine yansımıştır. Halen yürürlükte olan Yabancı ve Yerelde olmayan Türlerin Su Ürünleri Yetiştiriciliğinde Kullanılmasına İlişkin 11.Haziran.2007 tarihli ve 708/2007/EC sayılı Konsey Tüzüğü'nde^[47], İYT'in, yerli türleri ve biyçeşitliliği tehdit eden önemli unsurlardan biri olduğu, CBD'ye de atıf yapılarak ifade edilmiştir. Çeşitli araştırmalar kapsamında özellikle su ürünleri yetiştiriciliğinde kullanılan yabancı türlerin, yetiştiricilerinin ellerinden kaçarak, çevre için tehdit oluşturabildiği tespit edildiğinden, 708/2007/EC sayılı Konsey Tüzüğü'nün giriş kısmında, ayrıca, su ürünleri faaliyetleri kapsamında yetiştirilen yabancı türlerin bu amaçla tutuldukları tesislerden kaçmalarını engelleyici tedbirlerin alınarak, çevresel, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirliğe ilişkin risklerin en aza indirilmesi gerektiği de vurgulanmıştır.

[46] Piero Genovesi ve Claire Shine, *European Strategy on Invasive Alien Species, Nature and Environment No.137*, Strasburg: Council of Europe, 2004, s. 7-9 (ISBN 92-871-5488-0); Claire Shine, "Invasive Species in an International Context: IPPC, CBD, European Strategy on Invasive Alien Species and Other Legal Instruments", *EPPO Bulletin*, Cilt 37, Sayı 1, 2007, s. 103-113.

[47] European Council Regulation (EC) No.708/2007 of 11 June 2007 concerning use of alien and locally absent species in aquaculture, *OJ EU, L 168/1*, 28.6.2007, <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32007R0708&from=EN> (Erişim Tarihi: 21.9.2023).

1992/43/EEC sayılı Habitat Direktifinin^[48]; insan faaliyetleri sebebiyle doğal olmayan yollardan farklı habitatlara taşınan yabancı türlerin sayılarının, ekosistemleri değiştiremeyecekleri seviyede tutulmalarının gereğini özel olarak vurgulayan 2008/56/EC Deniz Stratejisi Çerçeve Direktifinin^[49] ve 2009/147/EC sayılı Yabani Kuşların Korunmasına İlişkin Direktifin^[50] de Birlik Hukuku bakımından, habitatların ve yerli türlerin korunması bağlamındaki diğer önemli düzenlemelerden olduğunu belirtmekte fayda vardır. Anılan işbu Direktiflerin ekleri kapsamında, çeşitli sebeplerle tehlike altında olan kırılğan ve nadir yerli türler ve habitatlarla, endemik türlerin belirlenerek listelendiği görülür. İlgili Direktifler, daha sonra AB çapında yerli türlerin ve habitatların korunması amacıyla oluşturulan bir çevre ağı olan “Natura 2000” adlı doğal çevre koruma alanlarının oluşturulmasına katkıda bulunsalar da ne Habitat Direktifinde, ne de Yabani Kuşların Korunmasına İlişkin Direktifte, yerli ve endemik türlerle habitatlar üzerinde baskı yaratan en önemli tehditlerden biri olduğu kabul edilen İYT’le mücadele edilmesine ilişkin açık ve özel bir hüküm bulunmamasının, AB Çevre Hukuku açısından önemli bir eksiklik oluşturduğu söylenebilir.

Avrupa Çevre Politikası Enstitüsü (IEEP), İYT ile mücadele yürütülmesinin, AB’nde biyoçeşitliliğin korunabilmesi için atılması gereken en önemli adımlardan biri olduğunu çeşitli kereler vurgulayarak, bu mücadeleyi destekleyecek idari ve yasal altyapının mevcut olmadığını da altını çizmiştir. IEEP, İYT’le mücadele kapasitesini güçlendirmek üzere ihtiyaç duyulan, Birlik düzeyinde tam uyumlu stratejik ve yasal altyapı hazırlanırken, bu

[48] European Council Directive, 92/43/EEC of 21May1992 on the conversation of natural habitats and of wild fauna and flora, *OJ EC L* 206/7, 22.7.92, <https://eurlex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A31992L0043> (Erişim Tarihi: 06.03.2023).

[49] Directive, 2008/56/EC of the European Parliament and of the Council of 17June2008 establishing a framework for community action in the field of marine environmental policy (Marine Strategy Framework Directive), *OJ EU L* 164/19, 25.6.2008, <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32008L0056&qid=1679989665057> (Erişim Tarihi: 28.03.2023).

[50] Directive 2009/147/EC of the European Parliament and of the Council of 30November2009 on the conservation of wild birds *OJ EU L* 20/7, 26.1.2010, <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32009L0147&qid=1678113725052> (Erişim Tarihi:6.03.2023).

düzenlemelerin istilacıların gelişlerinin önlenmesi, kontrolü, sürecin yönetimiyle çevre, ekonomi, insan sağlığı ve refahı üzerindeki zararların en aza indirilmesine odaklanmasının önemini de vurgulamıştır^[51].

2010'da CBD tarafları bir araya gelerek (COPX), CBD'nin biyçeşitliliğin korunması, sürdürülebilir kullanımıyla, adil ve eşit paylaşımı olarak özetlenebilecek hedeflerini gerçekleştirerek, doğayla uyumlu yaşamayı teşvik amacıyla, 2011-2020 yılları için bir yol haritası hazırlamışlar ve "Aichi Biyolojik Çeşitlilik Hedefleri" olarak adlandırılan bazı stratejik hedefler belirlemişlerdir. Aichi hedefleri içerisinde, biyçeşitliliğin korunması mücadelesinde bugün dahi geçerli bazı yapı taşlarını barındırır. Biyçeşitlilik kayıplarının önlenmesinde doğrudan doğruya yabancı türlerle mücadelenin önemine odaklanan dokuz numaralı Aichi hedefi, 2020'ye kadar İYT'in içerisinde ilk etapta öncelikli olarak mücadele edileceklerle, bunların geçiş yollarının belirlenip, önceliklendirilen bu istilacıların kontrol altına alınarak, bölgeye girişlerinin ve yerleşmelerinin önlenmesi, bu yapılamadığı takdirde de yok edilmeleri için gerekli önlemlerin alınması hususlarını içerir^[52].

AB, insanlığın doğal sermayesi ve hayat garantisi niteliğinde olan biyçeşitliliğin korunması bağlamında 2020'ye kadar neler yapılması gerektiğini, 2011 yılında yayınlanan, 2020 Biyolojik Çeşitlilik Stratejisiyle ortaya koymaya çalışmıştır. Akıllı, kapsayıcı ve sürdürülebilir büyümeyi vurgulayan Avrupa Birliği 2020 Stratejisi'nde yer alan, kaynakların etkin kullanımı, yeşil ekonomiye geçiş gibi temel stratejik hedeflere atıf yapılarak hazırlanan, 2020 Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi, biyçeşitlilik kayıplarının önlenerek,

[51] Claire Shine et al., *Technical support to EU strategy on invasive species (IAS) – Recommendations on policy options to control the negative impacts of IAS on biodiversity in Europe and the EU*, Brussels, Institute for European Environmental Policy (IEEP), 2009, s. 4, 13, 17-18, 30, 32. https://ieep.eu/wpcontent/uploads/2009/11/ias_recommendations.pdf (Erişim Tarihi:11.3.2023).

[52] CBD COPX, *Decision adopted by the conference of the parties to the convention on biological diversity at its tenth meeting, X/2, "The Strategic Plan for Biodiversity 2011-2020 and the Aichi Biodiversity Targets"*, Nagoya, UNEP, 2010, s. 8-9, <https://www.cbd.int/doc/decisions/cop-10/cop-10-dec-02-en.pdf>;

sürdürülebilirliğin temini amacıyla Birliğin üstlendiği yükümlülükleri yerine getirebilmek adına İYT'le mücadele edilmesi gerektiğini özel olarak vurgulaması bakımından önemlidir. 2020 Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi'yle aynı zamanda İYT'le Birlik düzeyinde topyekûn mücadele edilebilmesini destekleyecek kapsamlı bir Birlik politikasının olmadığına altı çizilerek, bu boşluğun konuya özel yasal düzenlemeler yapılması yoluyla çözümlenebileceği ifade edilmiştir. Ayrıca İYT'le mücadele edilebilmesi için gerekli her türlü tedbirin 2020'ye kadar alınması da işbu Stratejiyle belirlenen Birlik hedefleri arasında sayılmıştır^[53]. Bu durum, İYT'le mücadelenin Birlik tarafından öncelendiğinin ve ileriki dönemlerde bu konuda Birlik düzeyinde yasal, teknik ve stratejik altyapı oluşturma çabalarının artacağına işaret niteliğindedir.

Biyçeşitlilik kayıplarının durdurulması bağlamında, İYT'in girişlerinin önlenip kontrol altına alınmalarının sağlanarak, istilacıların olumsuz etkilerinin en aza indirilmesi hususu, Birliğin çevrenin ve insan sağlığının korunarak, hayat kalitesinin artırılmasına ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesine odaklandığı Çevre Eylem Programlarının (ÇEP) gündeminden de hiç düşmemiştir. Ancak dönemsel olarak hazırlanan ÇEP'lerin sonuç değerlendirme raporları incelendiğinde biyçeşitlilik kayıplarının önlenmesi ve İYT'le mücadele hedefleri doğrultusunda ilerleme kaydedilse de henüz tam olarak istenilen sonuçların elde edilemediğinin, bu uğurdaki çabaların devam etmesi gerektiğinin altının çizildiği anlaşılmaktadır^[54]. Özellikle 2013-2020 dönemini kapsayan 7. ÇEP değerlendirme raporunda, AB'nin, CBD ile üstlendiği sorumlulukları yerine getirebilmek

[53] European Commission, Europe 2020 A Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth, COM(2010), s. 3-4, 6, 14-15. European Commission, 2011-a, op. cit. s.1-3,6-7,15.

[54] European Community, Decision No.1600/2002/EC of the European Parliament and of the Council of 22 July, Laying down the Sixth Community Environment Action Programme, *OJ EC L* 242/1, 10.9.2002, s. 1,3, 8-10, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32002D1600> (Erişim Tarihi: 13.3.2023); European Commission (2011-b), The Sixth Community Environment Action Programme, COM(2011) 531, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52011DC0531>, (Erişim Tarihi: 13.3.2023); European Union, Decision No 1386/2013/EU of the European Parliament and of the Council of 20 November 2013 on a General Union Environment Action Programme to 2020 'Living well, within the limits of our planet', *OJ EU*, L 354/171, 28.12.2013, s.

adına çalışmalara devam etmesi gerektiğinin vurgulanarak, İYT'in, bitki, hayvan ve insan sağlığıyla, çevresel ve ekonomik sürdürülebilirlik üzerinde daha önceki dönemlerde tahmin edilenin çok üzerinde risk oluşturduğunun, bu sebeple İYT'le mücadeleye kararlılıkla devam edilmesi gerektiğinin altının çizildiği anlaşılmaktadır^[55]. AB'nin 2021-2030 dönemini kapsayan 8.ÇEP'nin değerlendirilmesi için hazırlanan ara dönem raporunda da biyoçeşitlilik kayıplarının önlenmesinin, sürdürülebilirliğin tesisi açısından önemi bir kere daha tekrar edilerek, biyoçeşitlilik kayıplarını tetikleyen beş ana tehditten biri olan İYT'lerle mücadelenin ne derece önemli olduğu vurgulanmıştır^[56]. İYT'e yapılan bu vurgunun, AB'nin biyoçeşitlilik kayıplarının önlenmesinde bu mücadeleye verdiği önemin bir kanıtı niteliğinde olduğu söylenebilecektir.

B) İSTILACI YABANCI TÜRLERE İLİŞKİN 1143/2014 SAYILI KONSEY TÜZÜĞÜ

CBD kapsamında Birlik tarafından üstlenilen yükümlülüklerin de etkisiyle^[57], İYT'le mücadele edilerek, biyoçeşitlilik kayıplarının önlenmesi ve çevrenin korunmasına ilişkin ortaya konan tüm bu çabalar sonucunda, nihayet önemli bir aşama daha kaydedilerek, halen geçerliliğini koruyan “İstilacı

179, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32013D1386> (Erişim Tarihi: 13.3.2023).

[55] European Commission (2019-a), Report on the evaluation of the 7th Environment Action Programme, COM233 final, 15.5.2019, s. 1-3,5, <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52019DC0233&qid=1719821527482> (Erişim Tarihi: 13.3.2023).

[56] European Commission, Report from the Commission to the European Parliament, the Council, The European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, on the 8th Environment Action Programme Mid-Term Review, COM(2024)60 final, 13.3.2024, s. 12-13, <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52024DC0123&qid=1719822322200> (Erişim:1.07.2024).

[57] Piero Gevonesi et al., “EU adopts innovative legislation on invasive species: a step towards a global response to biological invasions?”, *Biol Invasions*, Cilt 17, 2015, s. 1308 (DOI:10.1007/s10530-014-0817-8).

Yabancı Türlerin Girişlerinin ve Yayılmalarının Önlenmesi ve Yönetimine İlişkin 1143/2014 sayılı Tüzük^[58], 1 Ocak 2015'te yürürlüğe girmiştir.

İşbu Tüzük, yalnız ve sadece insan müdahalesiyle doğal ortamları dışına taşıyıp, biyoçeşitlilik, ekosistemler, insan sağlığı ve sürdürülebilir kalkınma için tehdit oluşturan İYT'le, Birlik düzeyinde mücadele edilmesinin yasal temelini oluşturması bakımından önemlidir^[59]. İYT'le mücadelede “önleme, erken uyarı ve hızlı müdahaleyle yönetim” şeklindeki üç ana faaliyet üzerine odaklanan, işbu Tüzük incelendiğinde dikkati çeken bir başka husus da dünya üzerinde pek çok İYT olduğunun belirtilip, bunların tamamıyla AB tarafından mücadele edilebilmesinin mümkün olmadığına altının çizilmiş olmasıdır. Bu özel vurgu sebebiyle, yalnızca AB açısından çevresel, ekonomik ve sosyal tehdit oluşturan İYT göz önüne alınarak hazırlanacak ve en az altı yılda bir güncellenecek “Birlik Listesinde (*Union List*)” yer alan İYT'le Birlik sınırlarında mücadelenin önceleneceği anlaşılmaktadır. Ayrıca eski hale getirmekten çok önleme üzerine odaklanan işbu Tüzük, bölgesel anlamda sınırlı dağılımı olan yabancı türlerle, halihazırda bölgeye gelmemiş, ancak gelecekte giriş yaparak istilacı hale gelme potansiyeli yüksek bulunan türlerin belirlenerek, bu mücadele kapsamına dahil edilmelerini de içerir. Bu durum, AB'nin İYT'le uzun soluklu bir mücadele hedeflediğinin açık bir kanıtıdır. İYT'e ilişkin üye devletlere önemli yükümlülükler getiren işbu Tüzüğün 11. maddesi kapsamında, ayrıca, bu mücadele sürecinde, üye devletlerin bölgesel ve ulusal çabalarıyla, üye devletler arası koordinasyon ve iş birliğinin desteklendiği de görülmektedir.

İYT'le mücadeleye ilişkin işbu yasal enstrümanın, Tüzük şeklinde yapılması da dikkat çeken bir diğer husustur. Böylelikle işbu Tüzük'le, Birlik düzeyinde bağlayıcı, tam uyumlu ve derhal uygulanabilir bir yasal düzenleme ortaya konarak, İYT'le etkili bir mücadele yürütülmesinde üye devletlere sorumluluk yüklenebilmesi kolaylaştırılarak, Birlik genelinde tam yeknesaklık sağlanmaya çalışılmıştır.

[58] Regulation (EU) No 1143/2014 of the European Parliament and of the Council of 22.October.2014 on the prevention and management of the introduction and spread of invasive alien species, *OJ EUL* 317/35, 4.11.2014, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32014R1143> (Erişim Tarihi:28.3.2023).

[59] İnsan müdahalesi olmadan doğal olarak habitat değiştiren göçmen türler, 1143/2014 sayılı Tüzük kapsamı dışındadır.

İşbu Tüzük'le ilgili olarak altı çizilmesi gereken bir başka konu da Birliğin bu mücadelede, bilimsel araştırma, koordinasyon ve iş birliğine dayanan “bilgi temelli yaklaşımı” benimsediğidir. Bu yaklaşım çerçevesinde, üye devletler, İYT'e ilişkin araştırma, izleme, önleme, farkındalık oluşturma, risk değerlendirmeleri yapıp öncelikli giriş yollarını belirleyerek, eylem planları ortaya koyma gibi faaliyetlere önem vererek, bu türlerin öncelikle-sınırlarda alınacak iş birliği ve koordinasyona dayalı eşgüdümlü önlemler vasıtasıyla bölgeye girişlerini önlemeye çalışacaklardır. Bu yapılamadığı takdirdeyse, girişlerin erken tespit edilerek, istilacı sayılarının kontrol altında tutulmasını veya imha edilmelerini sağlayacak önlemlerin orantılılık ilkesine uygun olacak şekilde alınarak, istilacıların yerleşme ve yayılmalarının önüne geçilmesi, böylelikle İYT'den kaynaklanan ekonomik, sosyal ve çevresel zararların en aza indirilmesi hedeflenmiştir. 1143/2014 sayılı Tüzük'le ortaya konan bir başka yenilik de üye devletler tarafından belirlenecek uzmanlardan oluşan “Bilim Forumu”dur. İYT'le mücadelede uzmanlıklarına başvurulacak Bilim Forumu, AB'nin istilacılarla mücadelesini bilime dayandırdığını ortaya koyması bakımından önemlidir. Ayrıca İYT'in Birliğe gelerek, yayılımlarının önlenmesi için, İYT'e dönüşme potansiyeli olan yabancı türlerin kullanılacağı faaliyetler açısından verilecek izinlere de önemli kısıtlamalar getirilmiştir^[60].

2012'de kamuya açık hale gelen ve AB genelinde İYT'le ilgili veri ve bilgi paylaşımını kolaylaştırarak, üye devletler arasında koordinasyon ve işbirliğini teşvik eden merkezi bilgi sistemi niteliğindeki “Avrupa Yabancı Türler Bilgi Ağının (*EASIN-European Alien Species Information Network*)” da 1143/2014 sayılı Tüzüğün etkili şekilde uygulanabilmesinde önemli bir araç olduğu söylenebilir^[61].

Son olarak 1143/2014 sayılı Tüzüğün etkin uygulanmasına yönelik olarak Avrupa Komisyonu tarafından dönem dönem “uygulama tüzükleri” ortaya konduğunu da söylemek gerekir. Risk değerlendirmesi yapılarak oluşturulan

[60] Gevonesi et al., op. cit., s.1308 ; Rob Tanner et al., “The prioritization of a short list of alien plants for risk analysis within the framework of the Regulation(EU) No.1143/2014”, *NeoBiota*, Cilt 35, 2017,s. 88-89 (doi:10.3897/neobiota.35.12366).

[61] Stelios Katsanevakis, et al., “Building the European Alien Species Information Network (EASIN): a novel approach for the exploration of distributed alien species data”, *BioInvasions Records*, Cilt 1, Sayı 4, 2012, s. 236-237, (doi <http://dx.doi.org/10.3391/bir.2012.1.4.01>); Regulation 1143/2014: Introduction 28.

İYT listesinin periyodik olarak güncellenerek bu uygulama tüzükleri kapsamında yayınlandığı ve bu yolla Birliğin İYT’le mücadelesine kararlı bir şekilde devam ettiğinin de altı çizilmelidir^[62].

C) SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA HEDEFLERİ DOĞRULTUSUNDA İSTİLACI YABANCI TÜRLERLE MÜCADELEDE SON DURUM

2015’te BM Genel Kurul’unda “Dünyamızı Dönüştürmek: Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi” ortaya konmuştur. Çevre sorunlarının yanında, ekonomik sorunlar, yoksulluk, açlık, sağlık, toplumsal cinsiyet eşitsizliği gibi sosyal sorunların çözüm yollarının birbirlerinden ayrı düşünülmemesi gerektiğinin altını çizen bu Gündem’le, 15 yıl içerisinde, insanlığın ve gezegenin geleceği için kritik önemde olan sorunların çözümüne katkı sağlayacak on yedi SDG’nin, gerçekleştirilmesine odaklanılmıştır. Tüm paydaşlar için kazan-kazan stratejisi olan bu hedeflerle, çevrenin korunmasına ilişkin bölgesel farklılıkların azaltıldığı, doğal kaynaklardan daha adil yararlanılan, daha barışçıl bir geleceğe doğru yol alınmasına ve küresel anlamda sürdürülebilir kalkınmanın tesisine katkı sağlayacak dönüştürücü bir rota çizildiği söylenebilir. SDG’lerin gerçekleştirilebilmesi için küresel iş birliğinin ve bu hedefler doğrultusunda tarafların ulusal mevzuatlarında yapacakları düzenlemelerin önemi de yadsınamayacaktır^[63].

Küresel arenada genel kabul gören SDG’lerin, sürdürülebilirliğin tesisi bağlamında AB’nin çeşitli strateji, politika ve yasal düzenlemelerine yansıdığı görülmektedir. Nitekim biyoçeşitlilik kayıplarının önlenmesi hedefi kapsamında AB tarafından büyük önem atfedilen İYT sorununun, “İklim Eylemi(SDG13), Sudaki Yaşam(SDG14), Karasal Yaşam(SDG15)” hedefleriyle yoğun ilişki içerisinde olduğu da anlaşılmaktadır. Ayrıca AB’nce benimsenen İYT’le mücadelenin tüm ortakların işbirliği ve koordinasyonu

[62] Carles Carboneras, et al., “A Prioritized list of invasive alien species to assist the effective implementation of EU legislation”, *Journal of Applied Ecology*, Cilt 55, 2018, s. 540, 543-546, (DOI: 10.1111/1365-2664.12997).

[63] United Nations, *Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development*, General Assembly Resolution, A/RES/70/1, 2015, s. 1,3, <https://documentsddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/291/89/PDF/N1529189.pdf?OpenElement> (Erişim Tarihi: 4.02.2023); Sabine Weiland et al., “The 2030 Agenda for Sustainable Development: Transformative Change through the Sustainable Development Goals?”, *Politics and Governance*, Cilt 9, Sayı 1, 2021, s. 90-92.

altında yapılması prensibi de “Amaçlar için Ortaklıklar(SDG17)” hedefiyle doğrudan bağlantılıdır. Diğer yandan, İYT’le mücadelenin biyçeşitlilik kayıplarının önlenmesine sağlayacağı katkılar, tarım, hayvancılık, balıkçılık gibi ekonomik faaliyetlerin aksamadan sürdürülmesini de beraberinde getireceğinden, istilacılarla mücadelenin AB tarafından öncelenen “Yoksulluğa Son(SDG1), Açlığa Son(SDG2), Sağlık ve Kaliteli Yaşam(SDG 3), İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme(SDG 8), Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar(SDG 11), Sorumlu Üretim ve Tüketim(SDG 12)” hedefleriyle de ekonomik ve sosyal boyutta doğrudan ilişkili olduğu anlaşılır.

Tüm bunların yanı sıra, AB tarafından BM Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, BM 2030 Ajandası, 17 SDG ve Aichi Hedefleriyle uyumlu şekilde ortaya konup, iklim ve çevre sorunlarıyla topyekûn mücadele edilerek, hem AB’ni ekonomik, çevresel ve sosyal açıdan daha sürdürülebilir ve çevreyle tam uyumlu hale getirmek, hem bu konularda toplumsal farkındalık oluşturmak, hem de Avrupa kıtasını, gezegenin ilk iklim-nötr kıtası yapmak amacıyla 2019’da “Yeşil Mutabakat (*Green Deal*)” belgesi ortaya konmuştur. AB, bir yeşil büyüme stratejisi olan Yeşil Mutabakat’la, temelde 2050 yılına kadar sürdürülebilir, kapsayıcı ve karbon-nötr bir ekonomiye dönüşümü tamamlayarak sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmeyi hedeflemektedir. Yeşil Mutabakat’ta İYT’le mücadeleden açıkça bahsedilmese de Avrupa’nın doğal sermayesi olarak kabul edilen biyçeşitliliğin korunmasına verdiği önem sebebiyle, Yeşil Mutabakat’ın Birliğin İYT’le mücadele politikasına dolaylı yoldan katkı sağlayacağı söylenebilir^[64].

2020’ye gelindiğinde AB’nin ekosistemlerin, habitatların ve türlerin üzerindeki baskıların hafifletilip, biyçeşitlilik kayıplarının durdurularak, çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması çabalarında bir adım daha ileri giderek, 2030 Biyçeşitlilik Stratejisi’ni ortaya konmuştur. Bu Strateji incelendiğinde, alınan tüm tedbirlere rağmen, insan faaliyetlerinin olumsuz etkileri sebebiyle, yaban hayatın toparlanmakta zorluk çekerek yeryüzünde kapladığı alanın küçülmeye devam ettiğinin tespit edildiği görülmektedir. İYT’in, doğal hayatı olumsuz etkileyerek biyçeşitlilik üzerinde tehdit oluşturan en önemli etmenlerden biri olduğunun bir kere daha açıkça vurgulandığı bu

[64] European Commission (2019-b), The European Green Deal, Brussels, 11.12.2019, COM 640 final, s. 2-3,13, https://eurlex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:b828d1651c2211ea8c1f01aa75ed71a1.0002.02/DOC_1&format=PDF (Erişim Tarihi: 7.02.2023); Hermoso et al., s. 264.

Stratejide, yerel, bölgesel, ulusal, uluslararası ve Birlik düzeyinde kurulacak güçlü iş birlikleri sayesinde, istilacılara ilişkin bireysel ve toplumsal farkındalığın artırılması hedeflenmektedir. AB, aynı zamanda bu Strateji ile 2030 yılına kadar doğa ile uyumlu bir yaşam şekline dönüşümün sağlanarak, BM 2030 Ajandası kapsamında yürütülecek çalışmalara öncü olarak, uluslararası topluma liderlik etme niyetini de açıkça belli etmektedir^[65].

Biyçeşitlilik kayıplarının önlenmesinde İYT’le mücadeleye ayrı bir yer ayıran 2030 Biyçeşitlilik Stratejisinde, istilacıların yalnızca çevrenin korunması ve eski haline geri getirilmesi çabalarını baltalamadığı, aynı zamanda yerli türler, habitat ve ekosistemlere, dolayısıyla, ekonomiye zarar verdiği; giriş yaparak yerleştiği yeni habitatlardaki canlıların henüz bağışıklık geliştiremediği yeni bulaşıcı hastalıkların bölgeye taşınmasına sebep olarak bitki, hayvan ve insanlar da dahil canlı sağlığını tehdit edebildiği belirtilmiştir. 2030 Biyolojik Çeşitlilik Stratejisinde ayrıca, İYT’le mücadele edilerek bu istilacılar sebebiyle nesilleri tehlikeye düşen ve korunması öncelikli türler kapsamında “Kırmızı Listeye^[66]” giren türler üzerindeki tehditin %50 oranında azaltılmasının da somut bir hedef olarak ortaya konduğu görülmektedir^[67].

AB’nin de katıldığı BM Montreal Biyçeşitlilik Zirvesinde (COP15), biyçeşitliliğin korunması bağlamında 2030’a kadar gerçekleştirilmesi planlanan 23 hedef içeren bir çerçeve antlaşma ortaya konmuştur. “Kunming-Montreal Küresel Biyçeşitlilik Çerçevesi” olarak adlandırılan bu çerçeve antlaşmayla, biyçeşitliliğin korunmasının, gezegenimizin ve insanlığın geleceği için hayati öneme sahip olduğu bir kere daha teyit edilmiştir. Bağlayıcı olmayan işbu Çerçeve Antlaşma, biyçeşitlilik kayıplarının durdurulmasında İYT’le mücadelenin önemine değinmesi bakımından önemlidir. Nitekim altı numaralı hedef, halihazırdaki İYT’le potansiyel istilacıların biyçeşitlilik ve ekosistemler üzerindeki mevcut ve gelecekteki olumsuz etkilerinin, küresel

[65] European Commission, 2020, s. 2-3,6,19.

[66] Uluslararası Doğa Koruma Birliği’nin (IUCN) hazırladığı “Red List (Kırmızı liste)” hakkında daha fazla bilgi için bkz. <https://www.iucnredlist.org/about/background-history>.

[67] European Commission, 2020, s. 14-15.

iş birliği çerçevesinde alınacak tedbirlerle, 2030'a kadar en az %50 oranında azaltılmasını içerir^[68].

COP15'te konuşan von der Leyen, ortaya konan hedeflerin belirlenmesinde AB'nin büyük çaba sarf ettiğini belirterek, uluslararası camianın önünde artık doğanın korunarak, eski hale getirilmesi ve sürdürülebilirliğin sağlanması için izlenmesi gereken bir yol haritası bulunduğunu belirtip, AB'nin belirlenen hedefler kapsamındaki öncü rolünü devam ettirmeye kararlı olduğunun ve AB'nin Yeşil Mutabakat sayesinde küresel yeşil ekonomiye dönüşüm sürecindeki öncül rolünü koruyacağını altını çizmiştir^[69].

D) TÜRKİYE'DE İSTİLACI YABANCI TÜRLERLE YASAL DÜZLEMDE MÜCADELENİN TEMELLERİ

Anayasamızda İYT'le mücadeleye ve/veya biyoçeşitliliğin korunmasına yönelik doğrudan bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak yeni nesil (üçüncü kuşak) insan haklarından biri olan çevre hakkı, bu hakka verilen önem gereği, Anayasal güvence altına alınarak, Anayasamızın 56. maddesinde “Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir...” şeklinde düzenlenmiştir. Bu düzenlemeyle Türk Hukukunda çevre hakkının, çevrenin korunarak insanların doğayla uyumlu ve sağlıklı bir hayat sürmeleri temel hedefi doğrultusunda, uygulamaya çeşitli şekillerde yansıdığını söyleyebiliriz. Ayrıca Anayasamızdaki bu düzenleme çerçevesinde çevre sağlığının korunması, çevrenin geliştirilmesi ve kirlenmesinin önlenmesi ödevlerinin, Devlete ve vatandaşlara yüklendiği de anlaşılmaktadır^[70]. Bunun

[68] United Nations, *15/4 Kunming-Montreal Global Biodiversity Framework, Decision adopted by the Conference of the Parties to the Convention on Biological Diversity (COP15)* 19.12.2022, s. 4,10, <https://www.cbd.int/doc/decisions/cop-15/cop-15-dec-04-en.pdf> (Erişim Tarihi: 29.8.2023); Aynur Demir, “Birleşmiş Milletler Montreal Biyolojik Çeşitlilik 15. Taraflar Toplantısı (COP 15) Kilit Sonuçların “30x30” Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, *Tabiat ve İnsan*, Cilt 2, Sayı 194, 2023, s. 7-11.

[69] European Commission, Statement by President von der Leyen on the Kunming-Montreal Biodiversity Agreement, 19.12.2022, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_22_7827 (Erişim Tarihi: 29.8.2023).

[70] Kemal Dadak, “Yeni Kuşak Hak Olarak Çevre Hakkı”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, Cilt 5, 2015, s. 312-314, 321; Oya Boyar, “Anayasa ve Sürdürülebilir Kalkınma”,

dışında İYT’le mücadelenin, henüz özel bir yasal düzenleme kapsamında Türk Hukukuna yansımadağını, bu sebeple, Anayasamızın 56. maddesinin, biyoçeşitliliğin korunması amacıyla İYT’le mücadelenin de temellerini oluşturduğu söyleyebilir. Dolayısıyla, Türk Hukukunda İYT’le mücadele edilmesi yükümlülüğünün temellerini -Anayasamızın 56.maddesiyle uyumlu olarak-devlete ve halihazırdaki kuşaklara yüklenen ve gelecek nesillere sürdürülebilir nitelikte, sağlıklı bir çevre bırakma yükümlülüğü olarak da ifade edebileceğimiz çevre hakkından aldığı söylenebilir. Öte yandan, İYT’le mücadele edilerek biyoçeşitliliğin korunması hususu, küresel düzeyde olduğu gibi, yerelde de büyük öneme sahiptir. Nitekim bu mücadele, özellikle ilgili bölgedeki yerel halkın, yerli türlerden elde ettiği ekonomik, sosyal ve bireysel kazanımları devam ettirebilmek yoluyla refah seviyesini koruyarak bireysel çıkarlarını olduğu kadar, toplumsal düzeydeki kollektif çıkarlarını da gerçekleştirebilmesi bakımından büyük öneme sahiptir. Bu sebeple, İYT’le mücadelenin, çevrenin, biyoçeşitliliğin ve yerli türlerin korunarak sürdürülebilirliğin sağlanması açısından toplumun ortak çıkarlarının gerçekleştirilmesine yaptığı katkı göz önüne alındığında, Türk Hukukunda konunun, kamu yararının korunması perspektifinden ele alınması gerektiği söylenebilecektir. Bu bağlamda, çevrenin üstün kamu yararı kapsamında korunması gereği deniz, göl, akarsu kıyıların, toprağın ve yeraltı kaynaklarının, meraların, bitki ve tarım ürünlerinin olduğu kadar, İYT’le mücadele edilerek biyoçeşitliliğin ve yerli türlerin korunmasına ilişkin eylemlerin de yasal temelleri, Anayasamızın 43-44 ve 45.maddelerinde düzenlenen kamu yararına dayanır^[71].

Türk Hukukunda çevrenin korunmasına yönelik olarak yapılan ilk özel yasal olan 2872 sayılı Çevre Kanunu’nda AB müktesebatına uyum çabaları sonucunda 2006’da yapılan değişikliklerle^[72] çevrenin sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda korunmasına ve biyoçeşitliliğin korunmasına çeşitli

İstanbul Hukuk Mecmuası, Cilt 78, Sayı 4, 2021, s. 1943-1946 (DOI: 10.26650/mecmua.2020.78.4.0007).

[71] Kemal Dadak, op. cit., s.321; Ümit Güveyi, “1982 Anayasası Kapsamında Çevre Hakkının Karşılaştırmalı Kısa Bir Tahlili”, *MÜHF Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt 24, Sayı 2, 2018, s. 635, (ISSN.2146-0590); Münci Çakmak, “Biyolojik Çeşitliliğin Hukuken Korunması ve Kamu Yararı”, *AÜHFD*, Cilt 57, Sayı 1, 2008, s. 150-151, 161.

[72] Ahmet M. Güneş, *Çevre Hukuku*, Ankara, Adalet Yayınevi, 5. Baskı, 2023, s. 48-49.

kereler atıfta bulunulduğu görülmektedir. İYT’le mücadele hususunun gerek sürdürülebilirliğin temini gerekse de biyçeşitliliğin korunması açısından kilit çevresel konulardan biri olduğu düşünüldüğünde, istilacılarla mücadele kapsamında Çevre Kanunundan da yararlanılabileceği söylenebilecektir.

Türk Hukukunda, İYT’le mücadelede yararlanılabilecek, çevrenin korunmasına ilişkin mevcut ulusal düzenlemelere ek olarak, çevre hakkının uluslararası hukukla derin bağı sebebiyle, bu konuda Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası antlaşmalardan faydalanmak da mümkündür^[73]. Nitekim tür çeşitliliği bakımından hayli zengin olan Türkiye, tıpkı AB gibi, biyçeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kalkınma hedefleri kapsamında mevcut ve gelecekteki kuşaklara ilişkin kendine düşen payı gerçekleştirebilmek adına, taraf olduğu uluslararası antlaşmalarla pek çok yükümlülük üstlenmiştir.

Ülkemizde İYT’le mücadele edilmesine yasal alt yapı oluşturan uluslararası antlaşmalardan biri, Avrupa Yaban Hayatının ve Doğal Yaşam Alanlarının Korunması Sözleşmesi’dir. 1984’te Resmî Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren işbu Sözleşme’nin 11/2/b. maddesiyle, Türkiye’nin, yerli olmayan türlerin ülkeye getirilmelerinin kesin kontrol altına alınması yükümlülüğünü üstlenerek, İYT’le mücadelede yararlanılabilecek yasal alt yapı kulesine bir tuğla daha koyduğu söylenebilecektir.

Türkiye’nin uluslararası hukuktan kaynaklanan bir başka yükümlülüğü de CBD’nin Türkiye tarafından kabul edilmesiyle belirmiştir. Özellikle insan kaynaklı biyçeşitlilik kayıplarının artması sebebiyle gündemdeki yerini bugün dahi koruyan ve imzacı taraflara bağlayıcı yükümlülükler getiren CBD’nin 8/h.maddesi kapsamında Türkiye’nin, biyçeşitliliğin korunması hedefi doğrultusunda ekosistemler, habitatlar ve türler üzerinde büyük tehdit oluşturan yabancı türlerle mücadelenin bir parçası olmayı taahhüt ettiği görülmektedir^[74].

AB’ye aday bir ülke olarak Türkiye’nin Birlik müktesebatına uyum çalışmaları, “Çevre ve İklim Değişikliği” başlığı altındaki 27.Fasıl müzakereleri çerçevesinde devam etmektedir. Ancak ülkemizde biyçeşitliliğin korunması bağlamında İYT’le mücadele çerçevesindeki uyum çalışmaları incelendiğinde, özellikle habitatlar ve türlerle ilgili envanterlerin hazırlanmamış

[73] Oya Boyar, op. cit., s. 1943.

[74] Hayırsever Topçu, op. cit., s. 59, 81-83.

olması, habitat ve tür izleme sistemlerinin henüz kurulmaması gibi teknik altyapı eksikliklerinin yanında, İYT’le mücadele edilmesine yönelik özel düzenlemelerin de henüz yapılmamış olmasından kaynaklanan yasal altyapı eksikliklerinin olmasının, İYT’le ulusal mücadelemizi olumsuz etkileyerek, biyoçeşitlilik kayıplarının azaltılması çalışmalarını yavaşlattığını görmekteyiz. 27.Fasılın Türkiye açısından başarılı bir şekilde kapatılabilmesi için yapılması gereken diğer çalışmaların yanında İYT’le mücadeleye ilişkin teknik ve yasal altyapı eksikliklerinin de bir an önce giderilmesi ülkemiz açısından özel öneme sahiptir^[75]. Ülkemizde yerleşik İYT’lere ilişkin -tıpkı AB’nde olduğu gibi- kurulacak bir risk değerlendirme sistemiyle yapılacak analizler sonucu oluşturulacak, -öncelikle mücadele edilmesi gereken- İYT listelerinin, bu istilacılarla mücadeleyi kolaylaştırarak, ülkemizi İYT sorununu çözmeye yaklaştırabileceği öngörülmektedir. Bu bağlamda, Tarım ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü tarafından BM Kalkınma Programının iş birliği ile yürütülen Denizel İstilacı Yabancı Türler Projesi (MARIAS) kapsamında, sucul ve karasal alanlardaki İYT’leri izleme, yönetme ve önlemeye yönelik veri akışını sağlayacak bir sistem olan “Türkiye Ulusal İstilacı Yabancı Türler Veri ve Bilgi Sisteminin” kurulması, bu mücadelede Türkiye’nin elini güçlendireceğinden, ülkemiz açısından umut vericidir^[76].

[75] UÇES, *AB Entegre Çevre Uyum Stratejisi:2007-2023*, Ankara, Çevre ve Orman Bakanlığı, 2006, s. 48-51. https://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/2_turkiye_ab_iliskileri/2_2_adaylik_sureci/2_2_8_diger/ab_entegre_cevre_uyum_stratejisi.pdf:6 (Erişim Tarihi: 15.9.2023).

[76] T.C. Tarım, Orman Bakanlığı, Su Ürünleri Merkez Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, 8.5.2024 tarihli haber, <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/sumae/Haber/411/Turkiye-Ulusal-Istilaci-Yabanci-Turler-Veri-Ve-Bilgi-SistemiOlusturuldu#:~:text=Denizel%20%C4%B0stilac%C4%B1%20Yabanc%C4%B1%20T%C3%BCrler%20Projesi,y%C3%B6netilmesine%20ve%20%C3%B6nlenmesine%20yard%C4%B1mc%C4%B1%20olacakt%C4%B1r> (Erişim Tarihi: 1.7.2024).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Biyçeşitlilik kayıplarının en aza indirilmesi ve sürdürülebilirliğin tesisi için İYT'le mücadelede küresel anlamda birlikte hareket etmek hayatidir. Bu gerçeğe rağmen, AB ve Türkiye'nin taraf olduğu CBD kapsamında, devletlerin kendi sınırları içerisindeki bio-kaynakları üzerindeki hakimiyetleri açıkça tanınmıştır. Devletlere tanınan bu hakimiyetin, İYT'le mücadelenin önünde bir bariyer oluşturmaması için devletlerin, İYT'le mücadelenin başarıya ulaşarak biyçeşitliliğin korunabilmesi için uluslararası koordinasyon ve iş birliğinin bir seçim değil, zorunluluk olduğunu unutmadan, bir yandan ulusal strateji ve mevzuat çalışmalarını hızlandırırken, diğer yandan da devletler arası iş birliğini artıracak çalışmalara ağırlık verilmesi gerekmektedir^[77]. Bu sebeple, uluslararası güçlendirilmiş işbirlikleri ve üst düzey diyalog yöntemleri oluşturularak, ortaya konacak uygulanabilirliği yüksek ortak stratejilere, politikalara, mücadelenin etkinliğini artıracak uyumlu teknik ve yasal alt yapı çalışmalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca, İYT sorununun temellerine ve sebep olduğu sıkıntılara ilişkin birey, toplum ve devletlerin, bilgi ve farkındalıklarının artırılarak, İYT'in yayılımlarını tetikleyen gıda üretimi ve tüketimi; ticaret, taşımacılık, ulaşım, tarım, hayvancılık, şehircilik gibi konularda sahip oldukları tutum, davranış ve alışkanlıklarını değiştirmelerinin, doğayla uyumlu bir şekilde, doğaya zarar vermeden yaşamayı öğrenmelerinin sağlanması, gezegenimizin sürdürülebilirliğinin sağlanarak, mevcut ve gelecekteki kuşakların sağlıklı bir çevrede yaşayabilmeleri bakımlarından önemlidir^[78].

AB'nin ve ülkemizin taraf olduğu CBD ile Aichi'nin 9 numaralı hedefi kapsamında, pek çok küresel aktör, biyçeşitliliğin korunabilmesi için 2020'ye kadar İYT'in engellenmesi amacı doğrultusunda, İYT'in geliş yollarının tespit edilerek, giriş ve yerleşmelerinin engellenmesiyle, öncelikle mücadele edilmesi gereken İYT'in belirlenip kontrol ve yok edilmelerine odaklansa da, istilacılarla mücadele kapsamında halihazırda Birlik çapında doğrudan uygulanabilir nitelikte özel yasal düzenlemeye sahip olan AB dahi-üye devletlerin milli menfaatlerindeki farklılıklar sebebiyle-bu mücadelede tam yol ilerleyememektedir. Bu durum AB tarafından çeşitli kereler ifade edilerek, hem çevrenin korunmasına ayrılan bütçenin yeterli olmamasının,

[77] Hayırsever Topçu, op. cit., s. 81.

[78] EEA,2020, op.cit., s. 3.

hem de Birliğin ortaya koyduğu çevre mevzuatının üye devletler tarafından etkili bir şekilde uygulanmamasının, İYT’le mücadelenin başarısını olumsuz etkilediğinin, bu durumun Birlik ekonomisine maliyetininse yıllık 55 milyar Avro civarında olduğunun altının çizildiği görülmektedir^[79].

BM tarafından biyoçeşitliliğin korunması bağlamında düzenlenen 15.Taraflar Toplantısında, biyoçeşitlilik kayıplarının durdurularak sürecin tersine çevrilmesi hedefi doğrultusunda, uluslararası iş birliği çerçevesinde hareket edilerek, günümüzde küresel bir sorun haline gelen İYT’le mücadelenin öneminin tekrarlandığı görülmektedir. Bu Toplantıda ayrıca, 2023’e kadar İYT’in yerleşme oranlarının %50 oranında azaltılmasının da hedeflendiği anlaşılmaktadır^[80].

Tüm bu gayretlere rağmen pek çok çevre sorunsalıyla mücadelede olduğu gibi İYT’le sahada ve yasal düzlemde mücadele konusunda gerek ülkemizin gerekse de AB’nin karşısında önemli kısıtlar olduğu anlaşılmaktadır. İYT’le etkin mücadeleyi mümkün kılacak nitelikteki ortak strateji, politika ve yasal düzenlemelerin eksikliği; önlem, denetim ve yaptırımların yetersizliği; devletlerin bu mücadeleye kaynak aktarımında çekimser davranmaları ve istilacılarla mücadelede kullanılacak maddi ve beşeri kaynakların kısıtlılığı; ulusal ve uluslararası düzeydeki aktörlerin menfaat farklılıkları ve çıkar çatışmaları, devletlerin önceliklerinin ve ulusal çıkarlarının farklılığı gibi sebeplerin varlığının bu mücadelede elzem nitelikte olan uluslararası koordinasyon ve iş birliğini olumsuz yönde etkilemesi; bilgi paylaşımı, farkındalık ve bilinçlendirme faaliyetlerinin eksikliği vb. sebeplerle İYT’le mücadelede, uluslararası kamuoyu oluşturulmasında yaşanan zorluklar; sınırlarda biogüvenlik konusunda alınan tedbirlerin yetersizliği bu kısıtlardan bazılarıdır^[81].

[79] European Union, .Decision 2022/591 of the European Parliament and of the Council of 6.April.2022 on a General Union Environment Action Programme to 2030, *OJ EU L* 114, 12.4.2022, s. 22-23, <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32022D0591> (Erişim Tarihi:16.3.2023).

[80] Demir, op. cit., s. 7, 10-11.

[81] Hayırsever Topçu, op. cit., s. 77; IPBES, *Summary for policymakers of the thematic assessment of invasive alien species and their control of the Intergovernmental Platform on Biodiversity and Ecosystem Services*, Helen E. Roy, Anibal Pauchard, Peter Stoett, Tanara Truong Renard, Sven Bacher, Bella S. Galil, Philip E. Hulme, Ikeda Tohru, Kavileveettil V. Sankaran, Melodie A. McGeoch, Laura A. Meyerson, Martin A. Nuñez, Alejandro Ordonez, Sebataolo J. Rahlo, Evangelina Schwindt, Hanno

Biyçeşitlilik kayıplarının önlenmesi temel hedefi doğrultusunda, İYT'le mücadele konusunda belirlenen hedeflerin tutturulabilmesi için, devletler, uluslararası örgütler, özel sektör, STK'lar, yerel yönetimler tarafından yapılacak faaliyetlerle toplumun her kesiminde farkındalık oluşturulması; uluslararası bilgi paylaşımı, işbirliği, maddi-beşeri kaynak aktarımı ve koordinasyonun güçlendirilmesi; yapıcı çözüm önerileri ortaya konularak, bu çözüm yollarının küresel çapta topyekûn uygulanmasının temini için ortak politika ve strateji belgelerinin hazırlanması; ulusal mevzuat boşluklarının tespit edilip tamamlanarak uluslararası koordinasyon içerisinde uygulamalarının sağlanması; mevcut yasal düzenlemelerin uygulamada aksayan yönlerinin tespit edilerek giderilmesi çalışmalarının yapılması; yasal altyapının etkili denetim ve yaptırım mekanizmalarıyla desteklenmesi; ve nihayetinde de gezegenimizin ve insanlığın geleceğini tehdit eder hale gelen beş önemli çevresel sorun arasında olduğu genel kabul gören İYT sorununun etkili çözümü için risk değerlendirmeleri yapılarak sadece AB ve Türkiye özelinde değil, küresel anlamda topyekûn mücadeleye devam edilmesi gerekli ve önemlidir.

KAYNAKÇA

- Boyar, Oya. “Anayasa ve Sürdürülebilir Kalkınma”, *İstanbul Hukuk Mecmuası*, Cilt 78, Sayı 4, 2020, s. 1921-1957 (DOI: 10.26650/mecmua.2020.78.4.0007).
- Caffrey, Joe M, Baars, Barbour, Boets, Boon, Davenport, Dick, Early, Edsman, Gallagher, Gross, Heinimaa, Horrill, Hudin, Hulme, Hynes, MacIssac, McLoone, Millane, Moen, Moore, Newman, O’Conchuir, O’Farrell, O’Flynn, Oidtmann, Renals, Ricciardi, Roy, Shaw, Van Valkenburg, Weyl, Williams, and Lucy, “Tackling invasive alien species in Europe: The top 20 issues.” *Management of Biological Invasions*, Cilt 5, Sayı 1, 2014, s. 1-20, (doi: <http://dx.doi.org/10.3391/mbi.2014.5.1.01>).
- Carboneras, Carles, Piero Genovesi, Montserrat Vilà, Tim M. Blackburn, Martina Carrete, Miguel Clavero, Bram D’hondt, et al. “A Prioritised list of invasive alien species to assist the effective implementation of EU legislation.” *Journal of Applied Ecology*, Cilt 55, 2018, s. 539-547 (DOI:10.1111/1365-2664.12997).
- CBD COPX, *Decision adopted by the conference of the parties to the convention on biological diversity at its tenth meeting, X/2, “The Strategic Plan for Biodiversity 2011-2020 and the Aichi Biodiversity Targets”*, Nagoya, UNEP, 2010, <https://www.cbd.int/doc/decisions/cop-10/cop-10-dec-02-en.pdf> (Erişim Tarihi: 30.3.2023).
- Cave, Lisa A., Glenn C.Blomquist, “Environmental policy in the European Union: Fostering the development of pollution havens?”, *Ecological Economics*, Cilt 65, 2008, s. 253-261.
- Çakmak, Münci, “Biyolojik Çeşitliliğin Hukuken Korunması ve Kamu Yararı”, *AÜHFD*, Cilt 57, Sayı 1, 2008, s.133-166.
- Çörtoğlu, Feza Sencer, “Avrupa Birliği İklim Politikasının Bütünleşmesinde Sürdürülebilir Kalkınmanın Etkisi.”, *Contemporary Research in Economics and Social Science*, Cilt 3, Sayı 1, 2019, s.196-216.
- Dadak, Kemal, “Yeni Kuşak Hak Olarak Çevre Hakkı”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, Cilt 5, 2015, s. 309–326.

- Damro, Chad, “EU-UN Environmental Relations: Shared Competence and Effective Multilateralism” in K.V. Laatikainen ve K.E. Smith (Ed.), *Palgrave Studies in European Union Politics*, London: Palgrave Macmillan, 2006, s. 175-192, (https://doi.org/10.1057/9780230503731_9).
- Demir, Aynur. “Birleşmiş Milletler Montreal Biyolojik Çeşitlilik 15. Taraflar Toplantısı (COP15) Kilit Sonuçların “30x30” Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, *Tabiat ve İnsan*, Cilt 2, Sayı 194, 2023, s. 5-15.
- Egoh, Benis N., Ntshotsho Phumza, Maoela Malebajoa A., Blanchard Ryan, Ayompe Lacour M., Rahlaho Sebataolo, “Setting the scene for achievable post-2020 convention on biological diversity targets: A review of the impacts of invasive alien species on ecosystem services in Africa”, *Journal of Environmental Management*, Cilt 261, 2020, s. 1-8, (doi.org/10.1016/j.jenvman.2020.110171).
- Erken, Kamil, Salih Parlak ve Mustafa Yılmaz, “Endemik Taksonların Korunması ve Tür Koruma Eylem Planları”, *Ağaç ve Orman*, Cilt 3, Sayı 1, 2022, s. 33-46.
- Erten, Sinan, “Uluslararası Düzeyde Yükselen Bir Değer Olarak Biyolojik Çeşitlilik”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 27, 2004, s. 98-105.
- European Commission (EU) 2001/264 of 15 May 2001, A sustainable Europe for a better world: A European Union strategy for sustainable development, Commission’s proposal to the Gothenburg European Council, <https://aei.pitt.edu/42719/> (Erişim Tarihi: 11 Mart 2023).
- European Commission (EU), 2008/789 of 3.12.2008, Letter to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee, and the Committee of the Regions, Towards an EU Strategy on Invasive Species, <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52008SC2887&qid=1698774928752> (Erişim Tarihi:10.03.2023).

- European Commission, Europe 2020 A Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth, COM(2010),<https://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf> (Erişim Tarihi: 24.3.2023).
- European Commission (EU) (2011-a), 2011/244 of 3 Mayıs 2011 Letter to the European Parliament, the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee, and the Committee of the Regions Review of Our Life Insurance, our Natural Capital: An EU Biodiversity Strategy to 2020, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52011DC0244> (Erişim Tarihi: 10.10.2023).
- European Community, (2011-b), Decision No.1600/2002/EC of the European Parliament and of the Council of 22 July, Laying down the Sixth Community Environment Action Programme, *OJ EC L 242/1*, 10.9.2002, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32002D1600> (Erişim Tarihi: 13.3.2023).
- European Commission (2019-a), Report on the evaluation of the 7th Environment Action Programme, COM233 final, 15.5.2019, <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52019DC0233&qid=1719821527482> (Erişim Tarihi: 13.3.2023).
- European Commission (2019-b), The European Green Deal, Brussels, 11.12.2019, COM 640 final,https://eurlex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:b828d1651c2211ea8c1f01aa75ed71a1.0002.02/DOC_1&format=PDF (Erişim Tarihi: 7.02.2023).
- European Commission (EU), 2020/380 of 20 May 2020, Letter to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. EU Biodiversity Strategy for 2030 Bringing Nature Back Into Our Lives, https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:a3c806a6-9ab3-11ea-9d2d-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_1&format=PDF (Erişim Tarihi: 06.02.2023).

- European Commission, Statement by President von der Leyen on the Kunming-Montreal Biodiversity Agreement, 19.12.2022, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_22_7827 (Erişim Tarihi: 29.8.2023).
- European Commission, Report from the Commission to the European Parliament, the Council, The European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, on the 8th Environment Action Programme Mid-Term Review, COM(2024)60 final, 13.3.2024, <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52024DC0123&qid=1719822322200> (Erişim:1.07.2024).
- European Communities (EC) *OJ L 38/3* of 10.2.1982, Convention on the conservation of European wildlife and natural habitats, [https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:21979A0919\(01\)&from=N](https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:21979A0919(01)&from=N) (Erişim Tarihi:9.03.2023).
- European Community, Decision No.1600/2002/EC of the European Parliament and of the Council of 22 July, Laying down the Sixth Community Environment Action Programme, *OJ EC L 242/1*, 10.9.2002, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32002D1600> (Erişim Tarihi:13.3.2023).
- European Council Directive, 92/43/EEC of 21 May 1992 on the conversation of natural habitats and of wild fauna and flora, *OJ EC L 206/7*, 22.7.92, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A31992L0043> (Erişim Tarihi: 06.03.2023).
- European Council Regulation (EC) No.708/2007 of 11 June 2007 concerning use of alien and locally absent species in aquaculture, *OJ EU, L 168/1*, 28.6.2007, <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32007R0708&from=EN> (Erişim Tarihi: 21.9.2023).
- European Environment Agency (EEA), “Habitats and Species: Main Pressures and Threats”, 2020, <https://www.eea.europa.eu/themes/biodiversity/state-of-nature-in-the-eu/habitats-and-species-mainpressures> (Erişim Tarihi: 8.02.2023).

European Parliament, Resolution of 22May2007 on Halting the loss of biodiversity by 2010, *OJ EU*, C102E/117 of 24.4.2008, <https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:102E:0117:0127:EN:PDF> (Erişim Tarihi:10.03.2023).

Directive, 2008/56/EC of the European Parliament and of the Council of 17June2008 establishing a framework for community action in the field of marine environmental policy (Marine Strategy Framework Directive), *OJ EU L* 164/19, 25.6.2008, <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32008L0056&qid=1679989665057> (Erişim Tarihi: 28.03.2023).

Directive 2009/147/EC of the European Parliament and of the Council of 30November2009 on the conservation of wild birds *OJ EU L* 20/7, 26.1.2010, <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32009L0147&qid=1678113725052> (Erişim Tarihi:6.03.2023).

European Union, Decision No 1386/2013/EU of the European Parliament and of the Council of 20 November 2013 on a General Union Environment Action Programme to 2020 ‘Living well, within the limits of our planet’, *OJ EU, L* 354/171, 28.12.2013, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32013D1386> (Erişim Tarihi:13.3.2023).

European Union, .Decision 2022/591 of the European Parliament and of the Council of 6.April.2022 on a General Union Environment Action Programme to 2030, *OJ EU L* 114, 12.4.2022, <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32022D0591> (Erişim Tarihi:16.3.2023).

Feran, Burçin ve İtri Levent Erkol, “Beyşehir Gölü Havzası’ndaki Nesli Tehlike Altındaki Balık Türlerini Koruma Planı”, İzmir, Doğa Derneği, 2018, <https://www.dogaderneği.org/wpcontent/uploads/2020/06/beysehir-golu-korumaplani.pdf> (Erişim Tarihi: 21.3.2023).

Gemi Balast Suyu ve Sedimanlarının Kontrolü ve Yönetimi Hakkında Uluslararası Sözleşme, 2004, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/08/20140828-1-1.pdf> (Erişim Tarihi:1.09.2023).

- Genovesi, Piero ve Claire Shine, *European Strategy on Invasive Alien Species, Nature and Environment No. 137*, Strasburg, Council of Europe, 2004, (ISBN 92-871-5488-0).
- Gevonesi, Piero, Carles Carboneras, Montserrat Vilà, Paul Walton, “EU adopts innovative legislation on invasive species: a step towards a global response to biological invasions?”, *Biol Invasions*, Cilt 17, 2015, (DOI:10.1007/s10530-014-0817-8).
- Gülle, İskender, Fahrettin Küçük ve Salim Serkan Güçlü, “Dünden Bugüne Beyşehir Gölü (Isparta-Konya, Türkiye) Balıkçılığı ve Durum Analizi.” *Acta Aquatica Turcica*, Cilt 18, Sayı 4, 2022.
- Güneş, Ahmet M. *Çevre Hukuku*, Ankara, Adalet Yayınevi, 5.Baskı, 2023.
- Güveyi, Ümit. “1982 Anayasası Kapsamında Çevre Hakkının Karşılaştırmalı Kısa Bir Tahlili” *MÜHF Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt 24, Sayı 2, 2018, s. 633-659.
- Habel, Jan C., Livia Rasche, Uwe A. Schneider, Jan O. Engler, Erwin Schmid, Dennis Rödder, Sebastian T. Meyer, Natalie Trapp, Ruth Sos del Diego, Hilde Eggermont, Luc Lens, Nigel E. Stork. “Final Countdown for Biodiversity Hotspots” *Journal of the Society for Conservation Biology*, Cilt 12, Sayı 6, 2019, (<https://doi.org/10.1111/conl.12668>).
- Haubrock Phillip J., Anna J. Turbelin, Ross N. Cuthbert, Ana Novoa, Nigel G. Taylor, Elena Angulo, Liliana Ballesteros-Mejia, et al. “Economic costs of invasive alien species across Europe”, *NeoBiota*, Cilt 67, 2021, s. 153-190, (doi: 10.3897/neobiota.67.58196).
- Hayırsever Topçu, Ferhunde, “Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi: Müzakereden Uygulamaya” *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Cilt 20, Sayı 1, 2012, s. 57-97.
- Hermoso, V., Carvalho, S.B., Giakoumi, S. Goldsborough, D., Katsanevakis, S. Leontiou, S. Markantonatou, V. Rumes, B. Vogiatzakis, I.N. Yates, K.L. “The EU Biodiversity Strategy for 2030: Opportunities and challenges on the path towards biodiversity recovery”, *Environmental Science and Policy*, Cilt 127, 2022, s. 263–271.

- IPBES, “Summary for Policymakers of the Global Assessment Report on Biodiversity and Ecosystem Services”, Zenodo, 25 Kasım 2019, (<https://doi.org/10.5281/zenodo.3553579>).
- IPBES, Summary for policymakers of the thematic assessment of invasive alien species and their control of the Intergovernmental Platform on Biodiversity and Ecosystem Services, Helen E. Roy, Anibal Pauchard, Peter Stoett, Tanara Truong Renard, Sven Bacher, Bella S. Galil, Philip E. Hulme, Ikeda Tohru, Kavileveetil V. Sankaran, Melodie A. McGeoch, Laura A. Meyerson, Martin A. Nuñez, Alejandro Ordonez, Sebataolo J. Rahlao, Evangelina Schwindt, Hanno Seebens, Andy W. Sheppard, and Vigdis Vandvik, (Eds.), Bonn, IPBE Secretariat, 2023 (doi.org/10.5281/zenodo.7430692).
- IUCN, “Denizel İstilacı Yabancı Türler”, MEDPAN Network Stratejisi, 2013, <https://www.istilacilar.org/wpcontent/uploads/2020/06/DenizelIstilaciYabanciTurlerMedpanNetworkStratejisi.pdf> (Erişim Tarihi:16.02.2023).
- IUCN, (Uluslararası Doğa Koruma Birliği) “Red List (Kırmızı liste)”. <https://www.iucnredlist.org/about/background-history> (Erişim Tarihi: 21.9.2023).
- Jen, Sandra, “The convention on the conservation of European wildlife and natural habitats (Bern, 1979): Procedures of application in practice” *Journal of International Wildlife Law & Policy*, Cilt 2, Sayı 2, 1999, s. 224-238 (DOI:10.1080/13880299909353929).
- Karagöz, Alptekin, Kürşat Özbek ve Nurgül Sarı, “Türkiye’nin Bitkisel Biyolojik Çeşitliliğinin Korunması ve Sürdürülebilir Kullanımına İlişkin Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, *Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü Dergisi*, Cilt 25, Sayı 1, 2016, s.88-99.
- Katsanevakis, Stelios, Konstantins Bogucarskis, Francesca Gatto, Jochen Vandekerkhove, Ivan Deriu and Ana Cristina Cardoso, “Building the European Alien Species Information Network (EASIN): A novel approach for the exploration of distributed alien species data”, *BioInvasions Records*, Cilt 1, Sayı 4, 2012, s. 235-245.

- Kayhan, Figen Esin ve Nazan Deniz Yön Ertuğ, “Türkiye Kıyılarında İstilacı Zehirli Balon Balığı (*Lagocephalus sceleratus* Gmelin, 1789)”, *Doğanın Sesi*, Cilt 4, Sayı 8, 2021, s. 35-46.
- Kelemen, R.Daniel, “Globalizing European Union Environmental Policy”, *Journal of European Public Policy*, Cilt 17, Sayı 3, 2010, s. 335-349.
- Levdokymov, Viktor, Oksana Oliinyk, Dymytrii Grytsyshen, Valentyna Ksendzuk, Galyna Nord, “The New Geological Epoch, “Anthropocene,” as a Result of Human Economic Activity”, *Comparative Economic Research, Sciendo*, Cilt 21, Sayı 3, 2018, s. 131-149 (doi:10.2478/cer-2018-0023).
- Lowe S., Browne M., Boudjelas S., De Poorter M., “100 of the World’s Worst Invasive Alien Species A selection from the Global Invasive Species Database”, Auckland, The Invasive Species Specialist Group (ISSG–IUCN), 2000, <http://www.iucngisd.org/gisd/pdf/100English.pdf> (Erişim Tarihi:21.02.2023).
- Myers, Norman, Russell A. Mittermeier, Christina G. Mittermeier, Gustavo A.B. daFonseca, Jennifer Kent, “Biodiversity Hotspots for Conservation Priorities.” *Nature*, Cilt 403, 2000, s. 853-858.
- Ormsby, Michael ve Evan Brenton-Rule. “A review of global instruments to combat invasive alien species in forestry”, *Biol Invasions*, Cilt 19, 2017, s. 3355-3364 (DOI 10.1007/s10530-017-1426-0).
- Hüseyin Önen, “İstilacı Yabancı Türler ve İstila Süreçleri”, in Hüseyin Önen (Ed.) Türkiye İstilacı Bitkiler Kataloğu, Ankara, T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğu Bitki Sağlığı Araştırmaları Daire Başkanlığı, 2015, (ISBN: 978-605-9175-05-0).
- Öztekin Alpaydın, Mine, “Göl ve İnsan: Beyşehir Gölü Çevresinde Doğa-Kültür İlişkisi Üzerine Antropolojik Bir İnceleme”, *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi*, Cilt 5, Sayı 9, 2022, s. 296-300.
- Regulation(EU)No.1143/2014 of 22.October.2014 on the prevention and management of the introduction and spread of invasive alien species, *OJ EU L 317/35*, 4.11.2014, <https://eurlex.europa.eu/>

[legalcontent/EN/TXT/?uri=celex%3A32014R1143](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32014R1143) (Erişim Tarihi: 28.03.2023).

Regulation (EU) No 1143/2014 of the European Parliament and of the Council of 22.October.2014 on the prevention and management of the introduction and spread of invasive alien species, *OJ EUL* 317/35, 4.11.2014, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32014R1143> (Erişim Tarihi:28.3.2023).

Satar, İsa ve Gül Güneş, “Türkiye’nin Biyolojik Çeşitlilik Sıcak Noktaları”, *Tabiat ve İnsan*, Cilt 48, Sayı 185, 2014 (ISSN1302-1001:21-34).

Shine, Clare, Nattley Williams ve Lothar Gündling. “A Guide to Designing Legal and Institutional Frameworks on Alien Invasive Species”, Gland, The World Conservation Union (IUCN), 2000, <https://portals.iucn.org/library/node/7768> (Erişim Tarihi:9.02.2023).

Shine, Clare, “Invasive Species in an International Context: IPPC, CBD, European Strategy on Invasive Alien Species and Other Legal Instruments”, *EPPO Bulletin*, Cilt 37, Sayı 1, 2007.

Shine Clare, Kettunen Marianne, tenBrink Patrick, Genovesi Piero, Gollasch Stephan, *Technical support to EU strategy on invasive species (IAS) – Recommendations on policy options to control the negative impacts of IAS on biodiversity in Europe and the EU*, Brussels, Institute for European Environmental Policy (IEEP), 2009, https://ieep.eu/wpcontent/uploads/2009/11/ias_recommendations.pdf (Erişim Tarihi: 11.3.2023).

Shlaim, Avi, “The Paris Summit”, *The World Today*, Cilt 28, Sayı 12, 1972

Şen, Ersan. “Avrupa Birliği Çevre Hukuku”, *İÜSBFD*, Cilt 6, 1994.

Şimşek, G. Engin, “Protection of Biodiversity in Turkey”, *Public and Private International Law Bulletin*, Cilt 34, Sayı 1, 2014.

Tanner, Rob, Etienne Branquart, Giuseppe Brundu, Serge Buholzer, Daniel Chapman, Pierre Ehret, Guillaume Fried, Uwe Starfinger, Johan van Valkenburg, “The prioritisation of a short list of alien plants for risk analysis within the framework of the Regulation (EU)1143/2014”, *NeoBiota*, Cilt 35, 2017 (doi: 10.3897/neobiota.35.12366).

- T.C. Tarım, Orman Bakanlığı, Su Ürünleri Merkez Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, 8.5.2024 tarihli haber, <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/sumae/Haber/411/Turkiye-Ulusal-Istilaci-Yabanci-TurlerVeriVeBilgiSistemiOlusturuldu#:~:text=Denizel%20%C4%B0stilac%C4%B1%20Yabanc%C4%B1%20T%C3%BCrler%20Projesi,y%C3%B6netilmesine%20ve%20%C3%B6nlenmesine%20yard%C4%B1mc%C4%B1%20olacakt%C4%B1r> (Erişim Tarihi: 1.7.2024).
- Treaty of Rome, 25.03.1957, <https://netaffair.org/documents/1957-rome-treaty.pdf> (Erişim Tarihi: 28.02.2023).
- Treaty on European Union, *OJ EC C191/1*, 29.7.1992, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:11992M/TXT> (Erişim Tarihi:27.02.2023).
- Treaty on the Functioning of the European Union (Consolidated version), *OJ, C 326*, 26/10/2012, <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT> (Erişim Tarihi:28.2.2023).
- Tuncer, Tuğba, Aykut Sezgin, Murat Dulupçu, “Sürdürülebilir Kalkınma: Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı Hedefinde Türkiye’deki Gelişmeler”, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 14, Sayı 1, 2021.
- UÇES, *AB Entegre Çevre Uyum Stratejisi:2007-2023*, Ankara, Çevre ve Orman Bakanlığı, 2006, https://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/2_turkiye_ab_iliskileri/2_2_adaylik_sureci/2_2_8_diger/ab_entegre_cvre_uyum_stratejisi.pdf (Erişim Tarihi:15.9.2023).
- United Nations, Convention on Biological Diversity (CBD), 1992, <https://www.cbd.int/doc/legal/cbd-en.pdf> (Erişim Tarihi:28.2.2023).
- United Nations, Convention on Biological Diversity (CBD), List of Parties, 1992, <https://www.cbd.int/information/parties.shtml> (Erişim Tarihi: 1.09.2023).
- United Nations, CBD COPVI, Decision VI/23 on Alien Species that threaten ecosystems, habitats and species, 2002, <https://www.cbd.int/decision/cop/?id=7197> (Erişim Tarihi: 22.3.2023).

- United Nations, *Transforming Our World: the 2030 Agenda for Sustainable Development*, General Assembly Resolution, A/RES/70/1,2015, <https://documentsddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/291/89/PDF/N1529189.pdf?OpenElement> (Erişim Tarihi:4.02.2023).
- United Nations, 2022,15/4 *Kunming-Montreal Global Biodiversity Framework, Decision adopted by the Conference of the Parties to the Convention on Biological Diversity (COP15)*, 19.12.2022,<https://www.cbd.int/doc/decisions/cop-15/cop-15-dec-04-en.pdf> (Erişim Tarihi:29.08.2023).
- Uysal, İrfan ve Bülent Boz, *Türkiye'deki En Tehlikeli İstilacı Yabancı Türler ve Türkiye'deki Zehirli Denizel Yabancı Türler*, Ankara, T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, 2.Baskı, 2018 (ISBN: 978-605-9550-21-5).
- Walton P, Eaton M, Stanbury A, Hayhow D, Brand A, Brooks S, Collin S, Duncan C, Dundas C, Foster S, Hawley J, Kinninmonth A, Leatham S, Nagy Vizitiu A, Whyte A, Williams S. and Wormald K., "State of Nature Report Scotland", 2019, <https://www.nature.scot/sites/default/files/2019-10/State-ofnatureReport-2019-Scotland-full-report.pdf> (Erişim Tarihi:6.02.2023).
- Tilman, David, Michael Clark, David R Williams, Kaitlin Kimmel, Stephen Polasky, Craig Packer, "Future Threats to biodiversity and pathways to their prevention." *Nature*, Cilt 546, 2017 (Doi: 10.1038/nature22900).
- Türkeş, Murat, "Küresel İklim Değişikliği nedir? Temel Kavramlar, Nedenleri, Gözlenen ve Öngörülen Değişiklikler", *İklim Değişikliği ve Çevre*, Cilt 1, 2008.
- Weiland Sabine, Hickmann Thomas, Lederer Marcus, Marquaardt Jens, Schwindenhammer Sandra, "The 2030 Agenda for Sustainable Development: Transformative Change through the Sustainable Development Goals?", *Politics and Governance*, Cilt 9, Sayı 1, 2021, (Doi:10.17645/pag.v9i1.4191).

Yaman, Kemal, Murat Gül, “Kuruluşundan Günümüze Avrupa Birliği’nin
Çevre Politikası”, *Ekonomi, İşletme ve Yönetim Dergisi*, Cilt 2,
Sayı 2, 2018.